

Dr. Vera Klopčič

Projekt CRP »Romi v procesih evropske integracije/razvoj modelov
izobraževanja in usposabljanja Romov za povečanje rednega zaposlovanja«

VSEBINSKO POROČILO

I.	VSEBINSKO POROČILO O REALIZACIJI PROGRAMA	4
	Metodološki pristop.....	4
	Rezultati	5
II.	NEKATERE ZNAČILNOSTI UREJANJA POLOŽAJA ROMOV V EVROPI	8
	Splošen oris	8
	Novejši dokumenti, ki so pomembni za področje izobraževanja in usposabljanja za povečanje rednega zaposlovanja	10
	Regionalni projekti	12
	Projekti, ki potekajo v posameznih državah.....	13
III.	POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI.....	16
	Pravno urejanje.....	16
	Določbe o nediskriminaciji	17
	Vladni programi in strategije.....	18
	Program ukrepov za pomoč Romom.....	18
	Program za zaposlovanje Romov »Enakost možnosti«	18
	Program boja proti revščini in socialni izključenosti	18
	Strategija vključevanja Romov v vzgojo in izobraževanje	18
	Demografske značilnosti položaja Romov v Sloveniji	19
	1. Romi po starostnih skupinah in spolu, Slovenija, popis 2002	21
	2. Romi, stari 15 let ali več, po izobrazbi in spolu, Slovenija, popis 2002	23
	3. Romi po ekonomski aktivnosti , Slovenija, popis 2002.....	25
	4. Rominje, stare 15 let ali več, po številu živorojenih otrok, Slovenija, popis 2002	27
	5. Romi po prvem prebivališču in zadnji selitvi, Slovenija, popis 2002.....	28
	6. Teritorialna poselitev Romov v Sloveniji	29
IV.	RAZVOJ MODELOV IZOBRAŽEVANJA IN POKLICNEGA USPOSABLJANJA ZA POVEČANJE REDNEGA ZAPOSLOVANJA	30
	Splošen problem in ovire pri vključevanju romske skupnosti v družbo	30
	Posebni problemi na področju izobraževanja in zaposlovanja.....	31
	Projekti za povečanje rednega zaposlovanja	31
V.	SKLEPNI DEL.....	34
	Evropske strategije na področju preprečevanje socialne izključenosti in nediskriminacije/ Temeljne ugotovitve domačih in evropskih strateških dokumentov/.....	35
	Skupni Memorandum o socialnem vključevanju (JIM- Joint Inclusion Memorandum), december 2003	35
	Nacionalni akcijski načrt o socialnem vključevanju (NAP/vključevanje), 2004-2006, julij 2004	35
	Nacionalni akcijski program zaposlovanja 2004 (NAP 2004), september 2004	36
	Evropska anti diskriminacijska zakonodaja	37
	Participacija Romov	38
	Praktične izkušnje in skupne značilnosti položaja romske skupnosti v posameznih državah	39
	Zbiranje in uporaba podatkov o številu pripadnikov romske skupnosti	39
	Nekateri primeri diskriminacije in nestrpnosti.....	40
	Ukrepi za izboljšanje socialno ekonomskega položaja	41
	Spoštovanje kulturne raznolikosti	42
	Skupna izhodišča in ugotovitve.....	43

Modeli izobraževanja in usposabljanja in predlogi za naprej	43
Regionalne razlike	44
I. Model / Integrativni	46
Vključevanje Romov v programe javnih del	46
II model : Socializacijski / odprava vzrokov za brezposelnost in konflikte	47
Projekti za izobraževanje in usposabljanje kot priprava na zaposlitev Romov	47
Programi in projekti pomoči pripadnikom romske skupnosti, ki jih izvajajo nevladne organizacije	47
Pomoč pri pripravljaju na izpite cestno prometnih predpisov	48
Učna pomoč mladostnikom pri programu dokončanja osnovne šole	48
III model: Eksperimentalni model/ inovacije	49
Uvajanje novih delovnih možnosti in zaposlitev	49
Spodbujanje ustvarjalnosti / Priprava dvojezične slikanice	49
Predlogi za naprej	50
Kontinuiteta in dolgoročno načrtovanje	50
Evalvacija sprejetih strategij	50
Ustanovitev posebnega sklada za financiranje in štipendiranje Romov	50
VI. POROČILO Z DELAVNICE V NOVEM MESTU (7. IN 8. OKTOBER 2004)....	52
Priloga I	56
Sklad za štipendiranje Romov / SCHOLARSHIP FUND (FONDATION)/ v Črni gori	56
Priloga II Odgovori obeh romskih koordinatorjev	57
Priloga III Izvleček iz »Nacionalnega programa za Rome«, ki ga je Vlada Republike Hrvaške sprejela v novembru 2003	62
Priloga IV projekt »Mri buti« - Moje delo	64
Priloga V Seznam udeležencev	65
VII. VIRI	66
Dokumenti	67
VIII. POVZETEK	68
IX. SUMMARY	69

I. VSEBINSKO POROČILO O REALIZACIJI PROGRAMA

Podatki o izobrazbeni strukturi ter o številu brezposelnih oseb med pripadniki romske skupnosti v primerjavi z ostalo populacijo v Sloveniji kažejo, da imajo Romi bistveno nižjo izobrazbeno raven, ter da je med njimi nadpovprečno število brezposelnih oseb. Namen projekta je prispevati k povečanju možnosti rednega zaposlovanja Romov v Sloveniji.

Raziskovalna hipoteza projekta CRP »Romi v procesih evropske integracije/razvoj modelov izobraževanja in usposabljanja Romov za povečanje rednega zaposlovanja« je, da je s predstavitvijo mednarodnih izkušenj in primerov dobrih praks možno vplivati na izboljšanje razmer na področju izobraževanja in usposabljanja za povečanje rednega zaposlovanja pripadnikov romske skupnosti v Sloveniji. Z mednarodnimi izmenjavami in skozi posredovanje primerov dobrih praks se ob vključevanju najvidnejših ekspertov oblikujejo standardi za izvajanje v praksi in se skupaj identificirajo indikatorji za realistično spremljanje izvajanja. Predstavitev primerov, ki so uspešni v drugih državah in regionalno sodelovanje na sploh prispeva k dodatnemu usposabljanju delavcev v javnih službah za delo v več kulturni družbi, ter obenem prispeva k oblikovanju narodne samozavesti in identitete med Romi v Sloveniji, utrjevanju zaupanja med Romi in ne Romi in k motivaciji Romov za sodelovanje, izvajalce projektov in programov pa spodbuja k vključevanju v nadaljnje mednarodne povezave.

Dejstvo, da ne obstaja zadovoljiva med kulturna komunikacija med Romi in ne- Romi, močno vpliva tudi na uspešno vključevanje pripadnikov romske skupnosti. Osrednje vsebinsko vprašanje je prispevek k izgrajevanju skupnega razumevanja nekaterih temeljnih vrednostnih kategorij in konceptov kot so osebna lastnina, delo, družba, izobraževanje, zaposlovanje, družina, obveznosti. To ostaja najšibkejša točka, saj na teh področjih obstajajo znatna razhajanja med vrednotami romske skupnosti in vrednotami večinske skupnosti. Razlike so zelo opazne prav na področju zaposlovanja in izobraževanja, tako da v nekaterih primerih medsebojni stiki na področju zaposlovanja in delovnih razmerij celo krepijo socialno distanco med obema skupnostima. Ob stiku različnih kulturnih vzorcev na lokalni ravni se zaradi zgodovinskih, kulturnih in gospodarskih vzrokov in na podlagi posameznih parcialnih negativnih izkušenj, ki se neupravičeno posplošijo na cele skupnosti, ohranjajo mehanizmi izključevanja in vnaprejšnjega podcenjevanja sposobnosti posameznikov, ki so pripadniki depriviligiranih skupnosti.

Metodološki pristop

Kot metodološke postavke smo uporabili opisno in primerjalno metodo za analizo pisnega gradiva ter deskriptivno in primerjalno analitično metodo za prikaz projektov iz Slovenije in drugih držav in za predstavitev primerov dobrih praks. Teoretično podlago za analizo, sklepanje in sintezo smo povzeli iz ugotovitev študij uveljavljenih domačih in mednarodnih avtorjev ter izsledkov relevantnih raziskav, strokovnega gradiva, delovnih in znanstvenih srečanj. Za predstavitev in oceno dejanskega stanja na področju izobraževanja in zaposlovanja romske skupnosti v Sloveniji smo analizirali relevantne podatke popisa prebivalstva iz leta 2002 in jih primerjali s podatki za celotno populacijo v Sloveniji ter predstavili posamezna odstopanja znotraj romske skupnosti tudi po regijah / območju naselitve.

Za ugotovitev potreb in zmogljivosti smo poleg teh metod uporabili metode empiričnega raziskovanja - neposrednega opazovanja in neposredne udeležbe, razgovorov in strukturiranih

intervjujev s pripadniki romske skupnosti in izvajalci projektov. Ves čas trajanja projekta smo se aktivno vključevali v okolje raziskovanja in s strokovno refleksijo ter s posredovanjem ugotovitev sprejetih dokumentov, strokovnih dognanj in izsledkov študij ter praktičnih izkušenj iz drugih držav, ponudili pogled iz drugačnega zornega kota, tako predstavnikom romske skupnosti kot tudi izvajalcem projektov, uslužbencem v javnih službah in snovalcem strategij. Pri delu na projektu smo spremljali prepletanje in medsebojno delovanje skupinskih in individualnih vplivov ob stiku različnih kulturnih vzorcev, proučevali specifičnosti v zgodovinskem ozadju razvoja posameznih območij in mednarodno dimenzijo uporabili kot okvir za razumevanje socialno psiholoških dimenzij v procesih vključevanja romske skupnosti.

Za uveljavljanje socializacijskih ciljev in za spodbujanje medkulturnih stikov smo kontinuirano izvajali dejavnosti za ozaveščanje in redno informiranje širše javnosti, strokovnih krogov in pripadnikov romske skupnosti. Sodelovali smo na srečanjih in drugih dogodkih, ki jih je organizirala Zveza Romov ali pa posamezna romska društva ter tudi na podlagi osebnih stikov vzpostavljali možnosti za vključevanje stališč romske skupnosti v postopke ovrednotenja posameznih ukrepov. Tako sodelovanje odpira nove možnosti za udejanjanje politike enakih možnosti ter zagotovitve socialne vključenosti pripadnikov romske skupnosti.

Rezultati

Sodelovali smo pri pripravi štirih tematskih posvetov in delavnic in na ta način vzpostavili in krepili mrežo stikov za sodelovanje predstavnikov romske skupnosti, izvajalcev projektov, predstavnikov vladnih ustanov, javnih zavodov in nevladnih organizacij na tem področju. Prav evropska perspektiva je v nekaterih primerih odstrla nove dimenzije in odprla možnosti, da se premostijo vrzeli v komunikaciji med romsko in večinsko skupnostjo, ki nastajajo v primerih vsakdanje prakse zaradi oddaljenosti dveh kulturnih vzorcev.

Na prvi mednarodni delavnici v letu 2001 za usposabljanje delavcev lokalnih zavodov za zaposlovanje/ Zaposlitvene možnosti pripadnikov romske skupnosti/ in na zaključni delavnici v oktobru 2004/ Delavnica o modelih izobraževanja in zaposlovanja Romov - Predstavitev projektov iz Avstrije, Slovenije in Hrvaške/ so sodelovali predstavniki območnih enot zavodov za zaposlovanje, predstavniki romske skupnosti, predstavniki centra za socialno delo, nosilci projektov, predstavniki vladnih ustanov in eksperti iz tujine. Na obeh delavnicah so predstavniki romske skupnosti aktivno sodelovali, nova kvaliteta pa je zaposlitev dveh romskih koordinatorjev na območnih enotah zavoda za zaposlovanje v Novem mestu in v Murski soboti. Njuna pripravljenost za sodelovanje pri evalvaciji dosedanjih projektov na področju izobraževanja in usposabljanja je dodatno prispevala k nadgradnji obstoječih dejavnosti. Svoj pogled sta strnila v odgovorih na vprašalnik, ki so priloženi v prilogi II k poročilu z delavnice o modelih izobraževanja in zaposlovanja Romov / Predstavitev projektov iz Avstrije, Slovenije in Hrvaške / iz oktobra 2004.

Zaposlitev in delovanje romskih koordinatorjev je bistven kvalitativni premik na tem področju in uspešna realizacija enega izmed priporočil prve mednarodne delavnice v letu 2001 za usposabljanje delavcev lokalnih zavodov za zaposlovanje / Zaposlitvene možnosti pripadnikov romske skupnosti. Iz odgovorov na vprašalnik, ki smo jih zastavili obema koordinatorjema je razvidno, da se zavedata pomembne naloge, ki jo imata kot posrednika med območno enoto zavoda in romsko skupnostjo.

Kljub ohranjanju nekaterih posplošenih predstav večinske skupnosti in predsodkov o romski skupnosti je prišlo do premika v spoznavanju dejstva o razslojenosti in heterogeni strukturi romske skupnosti, ki se različno odziva na ponujene možnosti vključevanja v širše okolje. To je nova dimenzija, ki kot cilj izobraževanja in usposabljanja poleg potrebe po izboljšanju socialnega položaja romske skupnosti v ospredje postavi tudi vsestransko podporo usposabljanju romskih voditeljev, ki bodo nosilci sprememb znotraj romske skupnosti.

Z namenom posredovanja mednarodnih izkušenj smo skupaj z Zvezo Romov Slovenije in Avstrijskim znanstvenim inštitutom vsako leto pripravili tematsko srečanje, delavnico ali posvet (o tem glej podrobneje vmesna poročila o izvajanju projekta in priloge) z mednarodno udeležbo in na ta način spodbujali razpravo v strokovnih krogih in ohranjali kontinuiteto zavzemanja za izboljšanje možnosti povečanja rednega zaposlovanja pripadnikov romske skupnosti:

Regionalni projekt Sveta Evrope za jugovzhodno Evropo za povečanje možnosti za zaposlovanje Romov : Delavnica I - Slovenija : Delavnica za usposabljanje delavcev lokalnih zavodov za zaposlovanje/ Zaposlitvene možnosti pripadnikov romske skupnosti, 2001¹.

Skupaj z Zvezo Romov Slovenije in Avstrijskim znanstvenim inštitutom smo pripravili mednarodno konferenco Evropa, Slovenija in Romi v Ljubljani, 15. februarja 2002².

Okrogla miza "Svetovni dan Romov v Ljubljani/projekti za izboljšanje položaja Romov in predstavitev kulturnih dosežkov romske skupnosti v Sloveniji" : Ljubljana, 3. april 2003 (skupaj z Zvezo Romov in Avstrijskim znanstvenim inštitutom)³.

Delavnica o modelih izobraževanja in zaposlovanja Romov / Predstavitev projektov iz Avstrije Slovenije in Hrvaške (Novo mesto, 7. in 8. oktober 2004). So organizatorji delavnice so: Inštitut za narodnostna vprašanja, Avstrijski znanstveni inštitut in Razvojno izobraževalni center iz Novega mesta⁴.

Sodelavki Vera Klopčič in Nada Vilhar sva redno pripravljali informacije o delavnicah, konferencah, posvetih in projektih za povečanje možnosti za zaposlovanje Romov, ki so bile objavljene v strokovnem tisku, časopisu pripadnikov romske skupnosti *Romano them*, dnevnih časopisih, Radio in TV medijih ter medmrežju / internetu (doma in v tujini).

---

¹ Poročilo v angleškem jeziku in v slovenskem prevodu je objavljeno v :MARIC, Alina, BITU, Virgil, KLOPČIČ, Vera, TONELLI, Simon (ur.). South East Europe regional project to promote employment opportunities for Roma : Workshop I - Slovenia (Novo mesto, 3-5 October 2001). Poročilo je tudi v slovenskem prevodu objavljeno v zborniku: Evropa, Slovenija in Romi : zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani.

² Glej zbornik: Evropa, Slovenija in Romi: zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002.

³ Poročilo o okrogli mizi je objavljeno v reviji INV Razprave in gradivo. KLOPČIČ, Vera, VILHAR, Nada. Okrogla miza "Svetovni dan Romov v Ljubljani/projekti za izboljšanje položaja Romov in predstavitev kulturnih dosežkov romske skupnosti v Sloveniji" : Ljubljana, 3. april 2003. *Razpr. gradivo - Inšt. nar. vpraš. (1990)*, 2003, št. 43, str. 239-240. [COBISS.SI-ID 8965197]

⁴ Glej poročilo z delavnice v poglavju V.

Sodelovali smo pri predstavitvi področja v okviru razprav o antidiskriminacijski zakonodaji v Sloveniji (razprava o poročilu ECRI o Sloveniji, 2003⁵) ter na srečanjih na državni ravni, ki so bila namenjena oblikovanju strategij, npr. na posvetu Državnega sveta, Ljubljana 1. julija 2004.⁶ Rezultate smo posredovali tudi na mednarodnih konferencah in v okviru sodelovanja v regionalnih projektih⁷: Nosilka projekta CRP je bila evaluatorica regionalnega projekta / E Romane Džuvlja Šaj/Romske ženske to zmoremo / Roma Women Can Do it⁸.

Rezultate projekta smo kot člani razvojnega partnerstva vključili v prijavo projekta Zavoda za izobraževanje in kulturo iz Črnomlja »Krepitev vloge romske ženske«, ki smo ga v letu 2004 so oblikovali kot prijavo za sredstva iz evropskih skladov v okviru pobude »Equal«.

Na podlagi pridobljenih rezultatov projekta CRP»Romi v procesih evropske integracije/razvoj modelov izobraževanja in usposabljanja Romov za povečanje rednega zaposlovanja« v letu 2005 načrtujemo prijavo za vključitev študijskega obiska v okviru evropskih programov poklicnega izobraževanja in usposabljanja v projektih mobilnosti programa »Leonardo da Vinci«. Iz obstoječe mreže predstavnikov romske skupnosti, izvajalcev projektov, predstavnikov vladnih ustanov, javnih zavodov in nevladnih organizacij v Sloveniji bomo oblikovali strokovno ekipo za študijski obisk v tujini. Obiskali bomo izbrano partnersko ustanovo v tujini, se seznanili z njihovimi izkušnjami na področju izobraževanja in zaposlovanja pripadnikov romske skupnosti ter skupaj z njimi preverili izhodišča na katerih temelji izobraževanje in usposabljanje za povečanje rednega zaposlovanja pripadnikov romske skupnosti v Sloveniji.

---

⁵ KLOPČIČ, Vera. Recent developments in the field of anti-discrimination legislation in Slovenia : vabljeno predavanje na ECRI's round table in Slovenia, Ljubljana, 14. oktobra 2003. Ljubljana, 2003. [COBISS.SI-ID 8893773]

⁶ Dr Vera Klopčič. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana. EVROPA, SLOVENIJA IN ROMI. Uvod. Prispevek, ki je pripravljen za posvet www.ds-rs.si/dejavnost/posveti/posvet_01072004/VeraKlopacic.doc

⁷ KLOPČIČ, Vera. Migracije v panonskem prostoru - zaposlovanje Romov. V: LUKŠIČ-HACIN, Marina (ur.). Sezonsko in izseljenstvo v panonskem prostoru: sosedstvo Avstrije, Hrvaške, Madžarske in Slovenije : zbornik razširjenih razprav mednarodne konference [Sezonsko in izseljenstvo v panonskem prostoru: sosedstvo Avstrije, Hrvaške, Madžarske in Slovenije], Radenci, Slovenija, 22.-25. oktobra 2002 : proceedings of the International Conference [Seasonal Work and Emigration in the Panonia Space: the Neighbourhood of Austria, Croatia, Hungary and Slovenia], Radenci, Slovenia, 22.-25. October 2002, (Migracije, 4). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003, zv. 1, str. 309-326. [COBISS.SI-ID 21262381]

⁸ Romske ženske to zmoremo /Roma women can do it.www.gtf.hr/projects/doc-rwcdi/national_evaluation.htm
www.bhwifoundation.com.ba/index%20bos.htm - 30k -75 k

II. NEKATERE ZNAČILNOSTI UREJANJA POLOŽAJA ROMOV V EVROPI

Splošen oris

Mednarodnopravni dokumenti in instrumenti Organizacije Združenih narodov, Evropske Unije, Sveta Evrope, Organizacije za evropsko varnost in sodelovanje in Srednjeevropske pobude, ki se nanašajo na varstvo manjšin so pomembni tudi za položaj Romov, še zlasti tiste določbe, ki državam nalagajo sprejem pozitivnih ukrepov, ki naj pripomorejo k izboljšanju položaja manjšin in ohranjanju in razvoju njihove etnične identitete, kulture in jezika, ob ustvarjanju pogojev za medsebojno spoznavanje, spoštovanje in sožitje različnih kultur⁹. To je nov element socialne kohezije sodobnih več kulturnih družb, obenem pa ta pristop daje pravico do izbire pri opredeljevanju tako pripadnikom manjšine kot pripadnikom večine¹⁰.

Romi že stoletja živijo v Evropi, kljub temu pa njihovo kulturo, jezik in običaje šele sedaj spoznavamo po posameznih drobcih¹¹. Migracije Romov so ena od značilnosti njihovega načina življenja, tako da jih viri označijo kot nomade, potujoče ljudstvo ali svetovne popotnike¹². Kolo je postalo simbol romskega naroda in je sestavni del zastave romskega naroda. V novejšem času so zlasti romski intelektualci in aktivisti mednarodnega romskega gibanja tehtno prispevali k celovitejšemu proučevanju vloge romskega naroda in kulture v evropskem izročilu in k večji prisotnosti in razumevanju značilnosti romske kulture. Delovanje Mednarodnega Parlamenta Romov / IRU, ki se v Resoluciji IRU iz leta 2002 označi kot predstavništvo Romov/naroda brez države / prispeva k ohranjanju jezika in kulture kot elementov narodnostne identitete, ki je pogosto zatrta v vsakdanjem boju Romov za preživetje.

Uradni podatki o številu Romov, ki so pridobljeni ob popisih prebivalstva v posameznih državah se pogosto razlikujejo od podatkov socialnih služb, romskih organizacij ali ocen nevladnih organizacij. Skupno število Romov v Evropi se ocenjuje na 10 do 15 milijonov. Po ocenah mednarodnih organizacij in strokovnih krogov, npr. Minority Rights Group, so države

---

⁹ Rome posebej omenja tudi 7. člen Instrumenta Srednjeevropske pobude za varstvo manjšinskih pravic:

»Države se zavedajo posebnih problemov Romov (Ciganov). Zavezujejo se k sprejemanju vseh pravnih, upravnih ali izobraževalnih ukrepov, kot jih predvideva ta instrument za ohranitev in razvoj identitete Romov, za olajšanje družbene integracije Romov (Ciganov) s sprejetjem posebnih ukrepov in za odpravo vseh oblik nestrpnosti zoper te osebe«.

Instrument Srednjeevropske pobude za varstvo manjšinskih pravic, 1994.

¹⁰ Okvirna konvencija Sveta Evrope v 3. členu 1 odstavek, določa, da ima vsak pripadnik narodne manjšine pravico do izbire, da je ali ni obravnavan kot pripadnik narodne manjšine in iz te njegove izbire ali uresničevanja pravic, ki so z njo povezane, ne izhajajo nobene neugodne posledice.

¹¹ V tekstu uporabljam izraz »Romik« kot skupno označitev za pripadnike romske skupnosti; v primerih ko mednarodni dokumenti uporabljajo drugačno poimenovanje, pa tako poimenovanje npr. v dokumentih Sveta Evrope »Roma / Gypsies« prevajam v celoti.

¹² Eden najbolj znanih romskih intelektualcev, novinar in pisatelj dr Rajko Djurić pravi, da so sledi popotovanja Romov shranjene v njihovem jeziku: »Romski jezik je edina knjiga, ki so jo Cigani prinesli iz Indije; pomeni njihov kolektivni spomin in izraz pogleda na svet tega naroda, na njih same in na druge. Njihov jezik je seznam materialne in duhovne kulture, ki so ji nekdaj pripadali, istočasno pa vsebuje elemente kulture drugih narodov, s katerimi so prihajali v stik v času svojega dolgega in ne še dovolj raziskanega popotovanja«.

Dr Rajko Djurić: Od legende do stvarnosti, Cigani sveta, Nebojša-Bato Tomašević i dr Rajko Djurić, Jugoslovenska revija, Beograd, 1988, str. 14.

z največjim številom Romov v Evropi: Bolgarija (700.000 do 800.000); Češka (250.000 do 300.000); Francija (280.000 do 340.000); Madžarska (550.000 do 600.000); Makedonija (220.000 do 260.000); Romunija (1.800.000 do 2.500.000); Rusija (220.000 do 400.000); Srbija in Črna gora (400.000 do 450.000); Slovaška (480.000 do 520.000); Španija (650.000 do 800.000)¹³.

Intenzivna dejavnosti na mednarodni ravni je v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja privedla do oblikovanja evropskih pravnih standardov manjšinskega varstva in do sprejema prvega mednarodnega obvezujočega instrumenta na področju varstva manjšin - Okvirne konvencije Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin v letu 1995. Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin je združila različne pristope in izoblikovala minimum manjšinskih pravic, katerega pomen se zrcali v velikem številu ratifikacij, saj je Okvirno konvencijo do sedaj ratificiralo že 35 držav. V obdobju po sprejetju pravnih dokumentov in instrumentov, so se mednarodne organizacije usmerile v dejavnosti za implementacijo in nadzor za izvajanjem na konkretnih področjih. V tem orisu se bom omejila na prikaz najnovejših dokumentov, ki so bili sprejeti na evropski ravni in vsebujejo pomembne napotke in smernice tudi za reševanje posameznih odprtih vprašanj izvajanja sprejetih dokumentov za izboljšanje položaja romske skupnosti v Sloveniji na področju izobraževanja in usposabljanja za povečanje rednega zaposlovanja.

V postopku pridruževanja novih držav Evropski uniji se je mednarodna skupnost poglobljeno ukvarjala s položajem Romov v državah kandidatkah iz območja Srednje in Vzhodne Evrope, tako da so te države pripravile posebne programe za integracijo romske skupnosti in o izvajanju redno poročale mednarodnim ustanovam. Vsi sprejeti programi poudarjajo pomen izobraževanja in povečanja zaposlitvenih možnosti kot pogoj za izboljšanje splošnih življenjskih pogojev, ter za odpravo revščine in socialne izključenosti Romov v državah kjer živijo. Politična pripravljenost držav, ki so na mednarodni ravni že podprle projekte za izboljšanje položaja Romov se je nadgradila s pripravljenostjo najmočnejših financerjev, vključno s Svetovno banko, ki omogočajo realizacijo sprejetih načrtov. Skupne prioritete razvoja so določili v dolgoročnem programu za vključevanje Romov, v »Dekadi za vključevanje Romov / 2005-2015«.

Usmeritev Evropske Unije na tem področju, ki jo lahko povzamemo iz relevantnih smernic, direktiv in programov je, da prednostno podpira programe in projekte za izboljšanje položaja romske skupnosti:

- *ki uvajajo različne oblike boja proti diskriminaciji,*
- *spodbujajo sodelovanje vseh zainteresiranih akterjev pri oblikovanju skupnih prioritet,*
- *podpirajo ustvarjanje mrež in povezav tudi prek državnih meja,*
- *spodbujajo diseminacijo primerov dobrih praks,*
- *upoštevajo mednarodne povezovalne dejavnike.*

¹³ Liegeois, Jean-Pierre Liegeois and Gheorghe, Nicolae, Roma/Gypsies: A European minority, MRG, 1995

Novejši dokumenti, ki so pomembni za področje izobraževanja in usposabljanja za povečanje rednega zaposlovanja

Podatki iz številnih študij in mednarodnih poročil opozarjajo na še vedno neustrezen socialno ekonomski položaj romske skupnosti v Evropi ter na ne zadostno raven implementacije mednarodnih standardov o spoštovanju človekovih pravic in programov boja proti rasizmu, nestrpnosti in ksenofobiji. Zato so bili v novejšem času sprejeti dolgoročni akcijski načrti in programi, ki obvezujejo države k aktivnejšemu delovanju na točno določenih področjih. Spodbudno je, da mednarodne organizacije nudijo tudi strokovno pomoč pri pripravi in realizaciji ukrepov znotraj posameznih držav. Tako npr. **Akcijski načrt OVSE za izboljšanje položaja Romov in Sintov**, ki je bil sprejet v novembru 2003 zajema različna področja družbenega življenja in zavezuje države k čimprejšnjemu ukrepanju za izboljšanje razmer v katerih živijo Romi. Na podlagi posebne zahteve ali predloga posamezne države je Urad za demokratične institucija/ ODIHR pripravljen svetovati kako lahko posamezne državne ustanove, uradi varuha človekovih pravic, odbori za odpravo diskriminacije, policijske disciplinske komisije ali druga pristojna telesa premostijo težave in napetosti v odnosih med Romi in Sinti in večino (točka 22 Akcijskega načrta). Na zahtevo držav pa so pripravljene sodelovali tudi pri pripravi programov usposabljanja in se vključiti tudi kot sofinancer manjših projektov za povečanje možnosti za zaposlitev (točka 54 Priporočil).

Glede razreševanja brezposelnosti in ekonomskih problemov, Akcijski načrt OVSE med drugim predlaga državam (točke od 48-52):

Naj spodbujajo povečanje zaposlovanja kvalificiranih Romov in Sintov v javnem sektorju;

- Razvijajo programe usposabljanja za pripravo na zaposlitev manj zastopanih skupin kot so Romi in Sinti v javni upravi in na drugih področjih, ter razvijajo tako politiko usposabljanja za zaposlovanje, ki bo zagotavljala njihovo zaposlovanje kot javnih uslužbencev po dokončanem usposabljanju oz. izobraževanju;
- Razvijajo politike in programe poklicnega usposabljanja za povečanje možnosti za zaposlovanje zlasti za mlade in za ženske;
- Sprejemajo tako socialno politiko, ki bo povečala motivacijo za iskanje zaposlitev, kot vsebinski način za premostitev odvisnosti od socialne pomoči.

Na področju izobraževanja Akcijski načrt OVSE med drugim priporoča državam, naj povečajo število zaposlenih pomočnikov/mediatorjev (točka 75, e) ter spodbujajo redno prisotnost otrok med drugim tudi z uvajanjem družinskih ali socialnih mediatorjev (točka 79).

Pristop Sveta Evrope k obravnavi položaja Romov je celovito zajet v **Priporočilu Parlamentarne Skupščine Sveta Evrope »Romi v Evropi«**¹⁴, ki pravi, da Romi »v veliki meri prispevajo k kulturni raznovrstnosti Evrope«. V tem priporočilu Parlamentarna skupščina ugotavlja, da se »izbruhi rasnega in družbenega sovraštva pojavljajo vse pogosteje in da so napeti odnosi med skupnostmi privedli do obžalovanja vrednega položaja, v katerem živi večina Romov danes«. Po letu 2000 so v Svetu Evrope sprejeli dve pomembni priporočili Odbora Ministrov: Priporočilo na področju izobraževanja in na področju zaposlovanja, ter

---

¹⁴ Priporočilo Parlamentarne skupščine št. 1203, 1993.

Resolucijo Parlamentarne Skupščine Sveta Evrope št. 1557 iz leta 2002 o pravnem položaju Romov v Evropi.

Priporočilo No R (2000) 4 o izobraževanju otrok Romov/Ciganov v Evropi, ki je bilo sprejeto 3. februarja 2000 v uvodu ugotavlja, da bi moralo biti izobraževanje prioritarna naloga na področju izboljšanja položaja Romov/Ciganov. Vodilna načela na tem področju navajajo, da morajo biti izobraževalne politike podkrepjene z ustreznimi sredstvi in fleksibilnimi strukturami, ki so nujne zaradi razslojenosti in razlik znotraj romske skupnosti. Posebno pozornost je potrebno posvetiti boljši komunikaciji z romskimi straši, kadar je potrebno tudi prek mediatorjev iz vrst Romske/Sinti skupnosti¹⁵.

V Priporočilu Odbora Ministrov Sveta Evrope (Rec (2001/17)) za izboljšanje ekonomskega položaja in možnosti za zaposlovanje Romov/Ciganov in nomadov v Evropi (december 2001) so zajeti bistveni napotki državam za povečanje možnosti za zaposlovanje Romov/Ciganov kot posebno ranljive skupine. Odbor Ministrov med drugim priporoča, da morajo strategije razvoja, ki določajo področja delovanja vsebovati jasne in točno opredeljene cilje in pravila, ki se nanašajo na romske oziroma ciganske skupnosti. (Splošno načelo 6). V okviru državnih ukrepov za zaposlovanje bi morale vlade spodbujati promocijo programov enakih možnosti za zaposlovanje Romov in tako promovirati nediskriminatorno politiko na tem področju (II. del - politika zaposlovanja in dostop do tržišča dela). Zaposlovanje Romov/Ciganov v vseh sektorjih javnega življenja bi morale dobiti ustrezno spodbudo v partnerstvu z lokalnimi Romi oz. Cigani, z namenom zagotavljanja možnosti izobraževanja z namenom nadaljnjega zaposlovanja. Če je to primerno, je potrebno razviti posebne strategije za izboljšanje možnosti za zaposlovanje Romov oz. Ciganov, izobraževanja in pridobivanja splošnih znanj. (II. del - politika zaposlovanja in dostop do tržišča dela)¹⁶.

Resolucija Parlamentarne Skupščine Sveta Evrope št. 1557 iz leta 2002 o pravnem položaju Romov v Evropi opozarja na izredno neugodne socialne razmere v katerih živijo Romi in obvezuje države, naj sprejmejo konkretne ukrepe za spoštovanje in uresničevanje individualnih in kolektivnih pravic Romov. V delu Resolucije, ki povzema bistvene ugotovitve o pravnem položaju Romov v posameznih državah v Evropi, se Resolucija med drugim zavzame za to, da se Romom v notranji zakonodaji prizna status narodne manjšine v vsaki državi kjer živijo ter zagotovi »enaka obravnava romske manjšine kot etnične ali narodne manjšine na področju izobraževanja, zaposlovanja, bivalnih razmer, dostopa do zdravstva in javnih dobrin« (točka c). Države članice naj posvetijo posebno pozornost:

- i. spodbujanju enakih možnosti za Rome na tržišču dela;

---

¹⁵ V poročilu se omejujem zlasti na prikaz tistih določbe na področju izobraževanja, ki vsebujejo smernice za vsebino projektov, ki se v Sloveniji izvajajo na področju usposabljanja za povečanje rednega zaposlovanja pripadnikov romske skupnosti.

¹⁶ Omenjeno priporočilo je priloženo faznemu poročilu o projektu CRP »Romi v procesih evropske integracije/razvoj modelov izobraževanja in usposabljanja Romov za povečanje rednega zaposlovanja« iz oktobra 2002.

- ii. zagotavljanju možnosti vključevanja v vse ravni vzgoje in izobraževanja, od vrtcev do univerze, za romske študente;
- iii. razvoju pozitivnih ukrepov za zaposlovanje Romov v javnih službah, ki imajo neposredni pomen za romske skupnosti, kot so npr. osnovne in srednje šole, centri za socialno delo, lokalni zdravstveni domovi in lokalne upravne enote;
- iv. odpravi vseh praks, ki so usmerjene k ločevanju in segregaciji romskih otrok, predvsem tistih praks, ki usmerjajo romske otroke v posebne razrede ali šole;

Regionalni projekti

V zadnjem desetletju so se že izoblikovale dejavne mednarodne povezave za izmenjavo izkušenj in rezultatov mednarodnih programov in namenjena so bila znatna finančna sredstva za skupno financiranje projektov za izboljšanje položaja romske skupnosti zlasti v državah Srednje in Vzhodne Evrope. V okviru dejavnosti Pakta za Stabilnost Jugovzhodne Evrope je potekalo več projektov, ki so bili namenjeni izboljšanju položaja Romov na različnih področjih. Prioritetna področja so: zaposlovanje, izobraževanje in preprečevanje (dvojne) diskriminacije romskih žensk. Temeljni namen regionalnega projekta Delovne skupine Pakta stabilnosti za enakost spolov / E Romane Džuvlja Šaj/Romske ženske to zmoremo/Roma Women Can Do it, ki je potekal v letu 2003 v dvanajstih državah je bil ozaveščanje romskih žensk v regiji, izobraževanje, uposabljanje in priprava romskih žensk za aktivno nastopanje v javnem življenju. Poročilo o izvajanju projekta v Sloveniji je objavljeno v posebni publikaciji¹⁷.

Svet Evrope je v okviru dejavnosti Pakta za Stabilnost Jugovzhodne Evrope ob podpori avstrijske vlade pripravil projekt o povečanju zaposlitvenih možnosti za Rome v državah Srednje in Vzhodne Evrope. V okviru tega projekta so potekale delavnice v Novem mestu, Čakovcu, Bukurešti in Sofiji. Prva delavnica o povečanju zaposlitvenih možnosti za Rome je bila v Novem mestu (3.-5. oktober 2001)¹⁸. Sprejeta priporočila s te delavnice smo uporabili kot izhodišče za vsebinski osnutek delavnice ob koncu izvajanja projekta CRP » Romi v procesih evropske integracije/ razvoj modelov izobraževanja in usposabljanja Romov za povečanje rednega zaposlovanja« v oktobru 2004, ko smo primerjali in analizirali uresničevanje sprejetih priporočil v triletnem obdobju¹⁹.

¹⁷ Podrobneje o projektu glej poročilo: E Romane Džuvlja Šaj/Romske ženske to zmoremo/Roma Women Can Do it, Regionalni projekt Delovne skupine Pakta stabilnosti za enakost spolov v Sloveniji, Regional project of Stability Gender Task Force, Poročilo/ Report, Slovenija 2003.

¹⁸ MARIC, Alina, BITU, Virgil, KLOPČIČ, Vera, TONELLI, Simon: South East Europe regional project to promote employment opportunities for Roma: A Stability Pact Initiative supported by the Austrian government : training workshop for the staff of local employment services working with Roma job seekers : Workshop I - Slovenia (Novo mesto, 3-5 October 2001). Strasbourg: Council of Europe, 2001

¹⁹ Več o tem glej v prilogi: Poročilo z delavnice, Novo mesto 7. in 8. oktober 2004.

Projekt »Romi v procesih evropske integracije« poteka v okviru Pakta za Stabilnost v JV Evropi. Sodelujejo ustanove iz treh sosednjih držav - Avstrije, Hrvaške in Slovenije: Inštitut za narodnostna vprašanja, Avstrijski Inštitut za Vzhodno in Jugovzhodno Evropo, izpostava v Ljubljani in Inštitut za migracije in narodnosti iz Zagreba. Cilj projekta je seznanjanje z izkušnjami sosednjih držav in z mednarodnimi standardi na področju oblikovanja modelov izobraževanja in usposabljanja Romov za zaposlovanje ter krepitev obstoječega sodelovanja in dolgoročno oblikovanje mreže stikov. V letu 2003 smo v zborniku »Evropa, Slovenija in Romi« pripravili predstavitev izbranih primerov dobre prakse iz treh sosednjih držav: iz Avstrije primer objave besedil v romskem jeziku, ki ga je pripravila založba slovenske narodne skupnosti na Koroškem /založba Drava/. V okviru projekta *Romani* so pri založbi Drava že izšle tri zbirke romskih besedil – pravljice, pripovedi in pesmi različnih romskih skupin – in sicer v dvojezični izdaji, v romščini in nemščini; iz Hrvaške prikaz vladnega programa za Rome iz leta 2003, ki se nanaša na področje izobraževanja in vsebuje podrobno razčlenjene obveznosti državnih ustanov; iz Slovenije dejavnosti, ki potekajo v Centru za izobraževanje v Črnomlju za izobraževanje odraslih Romov, ki so nepismeni ali pa nimajo dokončane osnovne šole.

Projekti, ki potekajo v posameznih državah

Projekti, ki potekajo v posameznih državah in na različne načine spodbujajo motivacijo Romov za izobraževanje, usposabljanje in za zaposlovanje v javnem sektorju so v veliki meri usklajeni s citiranimi mednarodnimi dokumenti in priporočili, saj je to eden od pogojev za dostop do mednarodnih sredstev. V praksi se države srečujejo s sorodnimi ovirami, npr. s težavami pri spodbujanju romskih intelektualcev za nadaljevanje dela znotraj romske skupnosti. Tako je npr. na Madžarskem še pred desetimi leti samo 3-5% romskih otrok obiskovalo srednjo šolo, ki bi jim zagotovila nadaljnje možnosti vpisa na visokošolski študij. Danes je to razmerje doseglo 20%. Okoli 400 Romov / študentov diplomira vsako leto na univerzi, vendar se le malokateri med njimi vrača na delo znotraj romske skupnosti.

Vladni program za pomoč Romom na Hrvaškem, ki je bil sprejet v letu 2003 vsebuje posebni poglavji o izobraževanju in zaposlovanju Romov. V okraju Međimurje (enemu izmed 21 okrajev na Hrvaškem), kjer po neuradnih ocenah živi 4400-5000 Romov so v okviru programov javnih del pripravili posebne projekte za romsko skupnost. V izvajanju projekta so sodelovali območna enota Zavoda za zaposlovanje Hrvaške, šole in druge ustanove s tega območja. Nekaj projektov v okviru programa javnih del je bilo usmerjeno v zaposlitev romskih pomočnikov za pomoč romskim otrokom pri socializaciji in izobraževanju. Potreba po takih projektih je nastala iz spoznanja, da romski otroci niso bili v zadostni meri vključeni v širše družbeno okolje. Zato niso poznali hrvaškega jezika in niso obvladali temeljnih socialnih veščin kar je dodatno oviralo njihovo pedagoško in socialno integracijo. V te projekte v okviru programov javnih del je bilo vključenih dvanajst Romov, ki so kot asistenti/pomočniki na področju izobraževanja pomagali v individualnem delu z romskimi otroci, romskim otrokom pa so pomagali tudi kot prevajalci. Sodelovali so pri pouku od 1.do 4. razreda, pomagali pri pripravi na šolo ter nadzirali redno obiskovanje šole. Na podlagi teh dejavnosti se je redni obisk otrok v osnovni šoli npr. na območju Murskega Središča povečal s

prejšnjih 50% na skoraj 100%²⁰. Program je prispeval k integraciji Romov v širše okolje tudi s posrednim vplivom na spremembo negativnega odnosa večinskega prebivalstva do Romov.

V Avstriji so se v načrtovanje in izvajanje novih zaposlovalnih programov vključile tudi dobrodelne ustanove. Tako je Karitas pričel s projektom za zaposlovanje Romov v Oberwartu na Gradiščanskem. Več let je imelo območje Oberwarta na Gradiščanskem najvišjo stopnjo brezposelnosti v Avstriji, ki je še posebej prizadela Rome na tem območju. Razlogi za to so nizka izobrazbena raven in slaba poklicna struktura Romov, pa tudi predsodki na strani delodajalcev. Program »Mri Buti- Moje delo« se izvaja v okviru evropske pobude Equal. Projektni partner Karitasa je združenje Romov iz Oberwarta. V okviru tega projekta Romi pridobijo možnosti da lahko delajo nekaj ur na dan ali več dni. Tako uvajanje v zaposlitev lahko olajša vključevanje in prehod v poznejšo redno zaposlitev. Projekt financira Ministrstvo za gospodarske zadeve Avstrije in Evropski Socialni sklad.

V skladu s temeljnimi usmeritvami Akcijskega načrta OVSE je v Črni gori Urad OVSE v letu 2004 pričel s projektom »**Razvoj modelov usposabljanja romskih voditeljev**«. Načrtovani so trije programi usposabljanja: novinarji, romski mediatorji/ pomočniki v izobraževanju in aktivisti v nevladnih organizacijah. Projekt vključuje celovit program usposabljanja romskih aktivistov, ki so nosilci sprememb znotraj romske skupnosti. Med drugim so v okviru projekta ustanovili **Sklad za štipendiranje Romov**. Cilj sklada je omogočiti dostop Romov do sredstev za začetek/ nadaljevanje rednega šolanja. Glede na rezultate študije "Pregled gospodinjestev Romov, Aškalij in Egipčanov ter beguncev v Črni gori"²¹, ki je zajela osebe starejše od šest let, je med vprašanimi kar 92.9% takih ki trenutno ne obiskujejo redne šole. Med njimi jih 63.1% nima izobrazbe, 21.3% ima nedokončano osnovno šolo, 2.3% ima dokončane štiri razrede srednje šole in le 0.3% ima univerzitetno izobrazbo. Najpogostejši razlogi za ne obiskovanje šole je pomanjkanje materialnih sredstev ter:

- neznanje jezika,
- težave pri zagotavljanju sredstev za knjige in šolski pribor,
- otroci morajo prispevati k vzdrževanju gospodinjstva in ne morejo obiskovati pouka.

Projekt predvideva razvoj učnega načrta za Romske mediatorje na črnogorski Univerzi kakor tudi pomoč romskim učencem, ki so zapustili šolo, da bi dokončali srednjo šolo. Veliko Romov v Črni gori si zgodaj ustvari družino in vzdržuje družino s slabše plačanimi in težkimi deli, ki jim ne dopuščajo da bi dokončali šolanje. V okviru projekta bodo potekale psihološko-sociološke delavnice za krepitev samozavesti tako na individualni kot tudi na kolektivni ravni. V sodelovanju z NVO »Početak« in gimnazijo v Nikšiču bodo pripravili posebne dodatne tečaje za kandidate, ki se morajo pripraviti za vpis na univerzitetni študij.

Pobuda je vključena v redno osnovno šolstvo skozi skupen projekt Ministrstva za šolstvo, Zavoda za odprto družbo in UNICEF-a v Črni gori. Osebe, ki so trenutno zaposlene na mestih "pomočnikov/ edukatorjev" niso niti kvalificirane za to delo niti dovolj usposobljene za tako delo. To je osnovni razlog zakaj Ministrstva za šolstvo podpira pristop v projektu OVSE, ki

---

²⁰ Dražen Breglec, Izkušnje mesta Mursko Središče pri sodelovanju z romsko manjšino, v: Zbornik referatov z mednarodnega simpozija o položaju Romov v državah Vzhodne in Srednje Evrope, 2003, str. 18.

²¹ "Household survey of Roma, Ashkaelia and Egyptians, Refugees and IDPs in Montenegro" July 2003, Podgorica, United Nations Development Programme, Liasion Office in Podgorica, Institute for Strategic studies and Prognoses, Podgorica.

izhaja iz tega, da morajo romski pomočniki pridobiti izobrazbo na univerzi, kot dolgoročno rešitev. Projekt OVSE za usposabljanje in razvoj romskih voditeljev že pripravlja in spodbuja skupino romskih študentov k dokončanju zahtevanega rednega študija (šest semestrov) na Univerzi v Črni gori, z namenom da po končanem šolanju postanejo kvalificirani romski pomočniki, ki bodo delovali kot vez med družino, šolo in starši.

III. POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI

Pravno urejanje

Republika Slovenija je članica vseh pomembnejših mednarodnih instrumentov o varstvu človekovih pravic, med njimi tudi Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah, Mednarodne konvencije za odpravo vseh oblik rasne diskriminacije, Okvirne konvencije Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin in Evropske listine regionalnih ali manjšinskih jezikov. V skladu z Ustavo RS in veljavno pravno ureditvijo imata le avtohtoni italijanska in madžarska narodna manjšina zagotovljen status narodne manjšine, romska skupnost pa ima status etnične skupnosti s posebnimi pravicami. Slovenija je ob ratifikaciji Okvirne konvencije o varstvu narodnih manjšin podala deklaracijo, v kateri je navedla, da v skladu z ustavo in notranjo zakonodajo RS kot narodni manjšini priznava avtohtono italijansko in madžarsko narodno manjšino, ter da bodo v skladu z ustavo in notranjo zakonodajo RS določila Okvirne konvencije uporabljena tudi za pripadnike romske skupnosti, ki živijo v Sloveniji.

V Sloveniji se pravno varstvo pravic pripadnikov romske skupnosti zagotavlja na ustavni podlagi in zajema spoštovanje individualnih človekovih pravic in ne-diskriminacije posameznikov ter zagotavljanje posebnih kolektivnih pravic, ki jih Ustava RS zagotavlja zgolj avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti in romski skupnosti. Pravna varnost državljanov in konsistentnost pravnih norm je bistveni element demokratične ureditve sodobnih držav, vendar pa to ni ovira za sprejem posebnih pravnih določb v korist posameznih skupnosti, ki so v neugodnem položaju. Položaj romske skupnosti urejajo določbe v desetih zakonih, ki urejajo področje vzgoje in izobraževanja, politične participacije, knjižničarstva in medijev. Po mnenju Ustavnega sodišča RS iz pooblastila v 64. in 65. členu Ustave RS izhaja dopustnost, da se varstvo pravic romske skupnosti ureja prek omejitev določenih v 14. členu Ustave RS. V obrazložitvi odločbe (B.-II, točka 7)²², Ustavno sodišče RS med drugim navaja, da ustavna določba v členu 65. Ustave RS »pomeni pooblastilo zakonodajalcu, da romski skupnosti, ki živi v Sloveniji, kot posebni etnični skupnosti z zakonom zagotovi poleg splošnih pravic, ki gredo vsakomur, še posebne pravice. Pri urejanju posebnega položaja in posebnih pravic romske skupnosti zakonodajalec ni omejen z načelom enakosti, ki mu pri urejanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin prepoveduje vsako diskriminacijo, ki bi temeljila na narodnosti ali rasi ali na drugih okoliščinah, določenih v prvem odstavku 14. člena Ustave. Ustavno pooblastilo iz 65. člena dovoljuje zakonodajalcu, da romski skupnosti in njenim pripadnikom zagotovi posebno (dodatno) varstvo, ki je v teoriji prava znano kot t.i. pozitivna diskriminacija ali pozitivno varstvo«.

Razlika v pojmovanju "posebnih ukrepov", ki jih navaja Okvirna Konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin za pospeševanje identitete narodnih manjšin in pristopom v ustavno zakonodajni ureditvi Slovenije je v tem, da jih Okvirna konvencija pojmuje bolj fleksibilno, »kjer in dokler so potrebni, v takem obsegu kot so potrebni«, ob naštevanju pogojev kot je npr. izražena zahteva pripadnikov manjšin, ki mora ustrezati dejanski potrebi (člen 10/2).

---

²² Številka odločbe: U-I-416/98-38 z dne 22.3.2001

Določbe o nediskriminaciji

S tem, ko je Slovenija postala članica Evropske unije se je vključila v pravni red, kjer velja načelo spoštovanja kulturne različnosti in prepoved diskriminacije na podlagi etničnega in rasnega porekla. Za usklajevanje z EU Direktivo 2000/43/ES je bil 22. aprila 2004 sprejet Zakon o enakem obravnavanju, ki je krovni zakonu na tem področju²³ in določa splošni okvir enakega obravnavanja. Zakon ne posega v pristojnosti Urada Varuha za človekove pravice ali drugih ustanov, ki že delujejo na tem področju. Zakon o enakem obravnavanju uvaja novo ustanovo – Svet za ne-diskriminacijo kot strokovno in posvetovalno telo.

Zakon o delovnih razmerjih RS v prvem odstavku 6. člena opredeli prepoved diskriminacije na področju zaposlovanja:

(1) Delodajalec ne sme iskalca zaposlitve (v nadaljnjem besedilu: kandidata) pri zaposlovanju ali delavca v času trajanja delovnega razmerja in v zvezi s prenehanjem pogodbe o zaposlitvi, postavljati v neenakopravne položaj zaradi spola, rase, barve kože, starosti, zdravstvenega stanja oziroma invalidnosti, verskega, političnega ali drugega prepričanja, članstva v sindikatu, nacionalnega ali socialnega porekla, družinskega statusa, premoženjskega stanja, spolne usmerjenosti ali zaradi drugih osebnih okoliščin.²⁴

Izobraževanje in ozaveščanje o človekovih pravicah je skupni cilj izobraževalne politike v Sloveniji. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Ur.l. RS, št. 12/1996, 64/2001, 108/2002, 34/2003, 79/2003) v svojih uvodnih določbah *inter alia* kot cilje sistema vzgoje in izobraževanja v Sloveniji določa tudi zagotavljanje optimalnega razvoja posameznice / posameznika ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved ali narodno pripadnost ter poudari pomen vzgajanje za medsebojno strpnost, spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za življenje v demokratični družbi.

Kljub tej pravni podlagi se v izvajanju določb na področju varstva romske skupnosti in tolmačenja načela »ne diskriminacije« porajajo vedno novi protislovni praktični argumenti »za in proti« posebnemu urejanju za posamezne skupnosti. Temeljno vprašanje pri uveljavljanju kriterija človekovih pravic se zrcali v dilemi pri izvajanju pravnih določb, ali za varstvo pred diskriminacijo zadošča »odsotnost diskriminacije« in enaka obravnava vseh državljanov ali pa je potrebno že v posameznih področnih zakonih postaviti določene izjeme za pripadnike romske skupnosti. Težave v praksi se pojavijo zlasti glede tega kako ugotoviti kdo je pripadnik romske skupnosti, saj se v skladu z Ustavo RS in z zakonodajo o varstvu osebnih podatkov ni nihče dolžan opredeljevati v narodnostnem smislu. Razlike v tolmačenjih pa postanejo še posebej pomembne takrat kadar se za njimi skrivajo razlogi za odklonilna

---

²³ KLOPČIČ, Vera. Ustavnopravne in zakonodajne določbe o preprečevanju diskriminacije v Republiki Sloveniji. Razpr. gradivo - Inšt. nar. vpraš. (1990), 2003, št. 42, str. 168-176. [COBISS.SI-ID 8951373]

²⁴ V primeru kršitve prepovedi diskriminacije je delodajalec delavcu oziroma kandidatu odškodninsko odgovoren po splošnih pravilih civilnega prava.

229. člen določa:

(1) Delodajalec-pravna oseba se kaznuje za prekršek z denarno kaznijo najmanj 1.000.000,00 SIT, če:

1. iskalca zaposlitve ali delavca postavlja v neenakopraven položaj (6. člen).

stališča do zagotavljanja pravic manjšin in se na ta način iščejo možnosti za opravičevanja restriktivnih tolmačenj zapisanih določil.

Vladni programi in strategije

Program ukrepov za pomoč Romom

Vlada Republike Slovenije je v letu 1995 sprejela Program ukrepov za pomoč Romom, ki zajema dejavnosti različnih državnih organov na tem področju. Zaradi socialne ogroženosti večjega dela romske skupnosti so ukrepi za izboljšanje položaja Romov v programu iz leta 1995 usmerjeni predvsem v urejanje elementarnih življenjskih razmer- bivalnih pogojev, zagotavljanja sredstev za preživetje, izobraževanje in zaposlovanje²⁵. Program iz leta 95 predstavlja pozitiven premik kot prvi korak v načrtovanju celovite vladne strategije na tem področju, ki je na splošno usmerjen v integracijo romske skupnosti. Tako kot v drugih evropskih državah, je uresničevanje vladnega programa za izboljšanje položaj romske skupnosti v Sloveniji povezano z dvigom zavesti o pomenu varstva človekovih pravic, medkulturnim izobraževanjem in s stopnjo tolerance v demokratični družbi.

Program za zaposlovanje Romov »Enakost možnosti«

Vlada RS je v maju 2000 sprejela program za zaposlovanje Romov »Enakost možnosti«. Vladni program med drugim ugotavlja, da »podatki o izobrazbeni strukturi kažejo, da imajo Romi bistveno nižjo izobrazbeno raven, kar je ključni razlog, poleg sociokulturnih značilnosti, za slabo pozicijo na trgu dela. Vzpostavljen je začarani krog vzrokov in posledic: nizek socialnoekonomski standard → slabša usposobljenost → brezposelnost → nizek standard«. Program je potekel v letu 2002, ukrepi na državni ravni pa se izvajajo v okviru programov aktivne politike zaposlovanja v Sloveniji.

Program boja proti revščini in socialni izključenosti

Glede na neugodne socialne razmere, neustrezne bivanjske pogoje in neurejeno infrastrukturo v večjem delu naselij, kjer prebivajo Romi v Sloveniji, je za izboljšanje položaja romske skupnosti pomemben tudi ta vladni program, ki prispeva k zmanjševanju revščine in neenakosti med ljudmi, kot celovita strategija socialnega vključevanja v Republiki Sloveniji. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve RS zagotavlja kontinuirano podporo dejavnostim za spodbujanje sodelovanja med romskimi in ne romskimi nevladnimi organizacijami za odpravo socialne izključenosti.

Strategija vključevanja Romov v vzgojo in izobraževanje

V decembru 2002 je Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport ustanovilo posebno delovno skupino za pripravo strategije vključevanja Romov v vzgojo in izobraževanje, ki je bila

---

²⁵ Izvajanje Programa iz leta 95 spremlja posebna medresorska komisija za romska vprašanja.

sprejeta v letu 2004. Glavni izziv na tem področju je, kako pomagati Romom pri njihovi integraciji, upošteva je razlike glede drugačnega načina življenja, tradicije in kulture Romov ter kako se izogniti prisilni asimilaciji v toku izobraževanja v smislu vsiljevanja tujih vrednot, vzorcev obnašanja in načina življenja. Strategija temelji na načelih sodobnega multikulturnega poučevanja in ustreza konceptom izobraževalnih politik kot eni od prioritet Sveta Evrope in Evropske unije na področju izboljševanja položaja Romov. V letu 2003 je Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport začelo s financiranjem projekta Standardizacija jezika Romov v Sloveniji in vključevanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje, ki je del integralnega projekta, katerega namen je vključitev romskega jezika in romske kulture v programe javnih vzgojno-izobraževalnih institucij²⁶.

Demografske značilnosti položaja Romov v Sloveniji²⁷

Demografski podatki popisov prebivalstva v Sloveniji po drugi svetovni vojni kažejo na postopno zmanjševanje deleža opredeljenih Slovencev v celotnem prebivalstvu Republike Slovenije. Podatki o starostni strukturi izkazujejo da se celotna populacija v Sloveniji stara. Starostna struktura romske populacije pa odraža popolnoma drugačno podobo, saj so Romi v Sloveniji, tako kot v drugih evropskih državah predvsem mlada in vitalna skupina .

Podatki o številu Romov v popisih prebivalstva izkazujejo povečanje števila (opredeljenih) Romov v Sloveniji:

Leto	1953	1961	1971	1981	1991	2002
Število Romov	1663	158	951	1393	2259	3246

Drugačno sliko odsevajo podatki občinskih Centrov za socialno delo, saj je v teh centrih samo na območju Dolenjske regije prijavljenih 2246 Romov, ki dobivajo socialno podporo²⁸. Po neuradnih ocenah živi v Sloveniji okoli 7.000 to 10.000 Romov.

Romi v Sloveniji so v večjem številu tradicionalno naseljeni zlasti na območju Prekmurja, Dolenjske in Bele Krajine²⁹. Večji del Romov v Sloveniji živi v izoliranih naseljih na obrobju vaških ali mestnih naselij. Največji del tradicionalno naseljenih Romov živi v Prekmurju v občini Murska sobota (naselje Pušča) in v okolici Novega mesta na Dolenjskem. Romi, ki so se priselili iz drugih krajev nekdanje Jugoslavije so v glavnem naseljeni v večjih industrijskih središčih: Maribor, Velenje in Ljubljana.

²⁶ Glej: Živa Antauer, Janez Krek, Mateja Peršak: Projekt Standardizacija jezika Romov v Sloveniji in vključevanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje, v: Evropa, Slovenija in Romi, 2003, str. 130-141.

²⁷ V prikazu in analizi demografskih podatkov o značilnostih romske skupnosti v Sloveniji smo preverjali izhodiščne postavke projekta, ki povezujejo večje število brezposelnih Romov v primerjavi z ostalo populacijo zlasti z nizko stopnjo izobrazbe. Z razrezom podatkov po regijah/ območjih naselitve/ smo ugotavljali, ali obstajajo pomembnejše razlike znotraj romske skupnosti, ki živi v različnih območjih v Sloveniji.

²⁸ Povzeto iz študije »Romi na območju ZRSZ OS Novo mesto in ukrepi za razreševanje njihovega težavnega položaja na trgu dela«, februar 2003, pripravila Franc Smerdu in Jože Giodani.

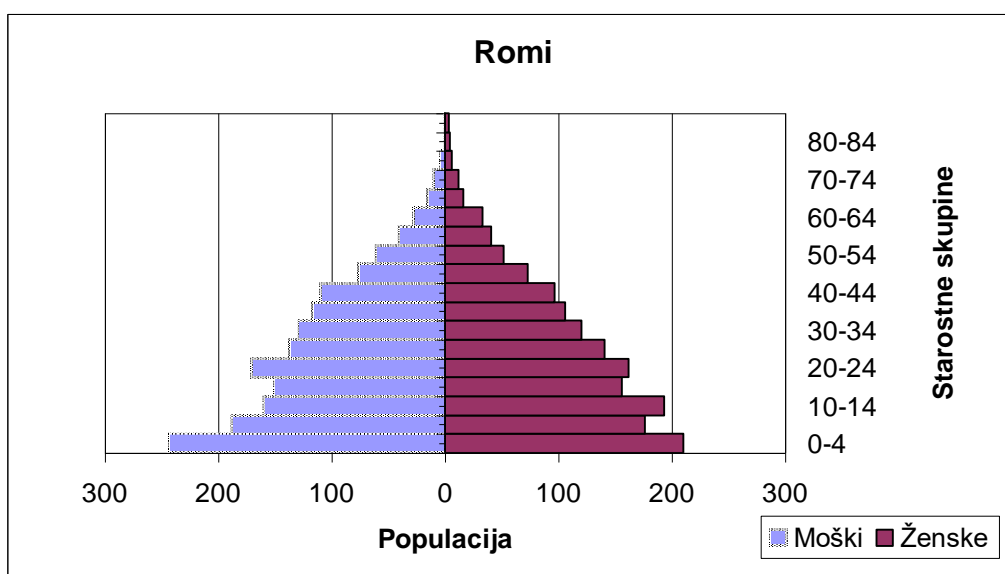
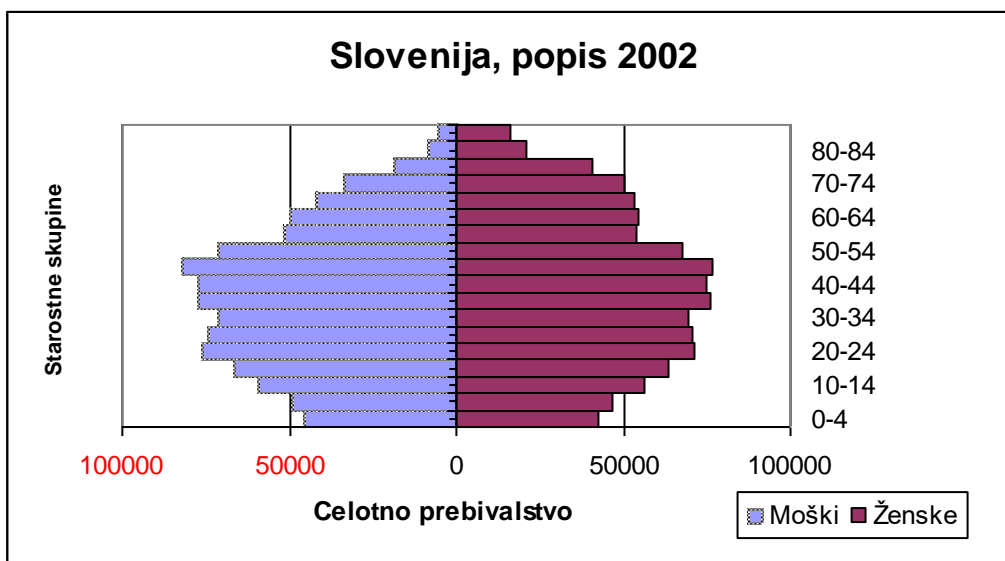
²⁹ Več o položaju Romov v Sloveniji glej zbornik: Poti za izboljšanje položaja Romov v srednji in Vzhodni Evropi, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1999.

Zelo pogosto se postavljajo vprašanja o razlikah ali podobnosti znotraj delov romske skupnosti, ki živi na različnih območjih Slovenije. Demografski podatki iz popisa iz leta 2002 potrjujejo, da med skupinami Romov, ki živijo v Prekmurju, na Dolenjskem in Podravju obstajajo nekatere razlike, ki jih izkazujejo tabele o starostni in izobrazbeni strukturi, zaposlenosti, strukturi aktivnega prebivalstva in številu otrok. Zato smo podatke o demografskih značilnostih romske populacije predstavili najprej za celo območje Slovenije in na to po posameznih regijah³⁰.

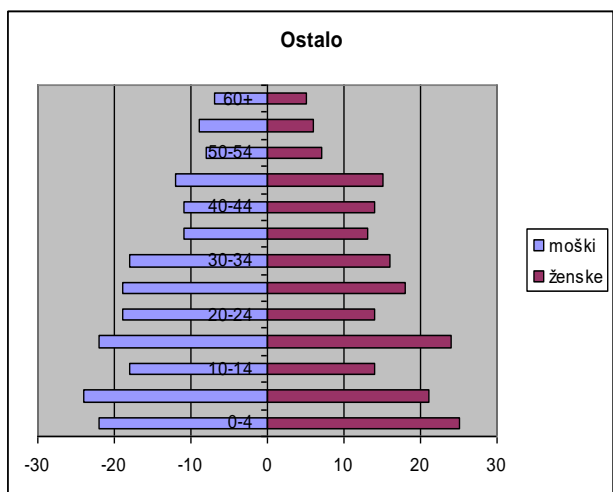
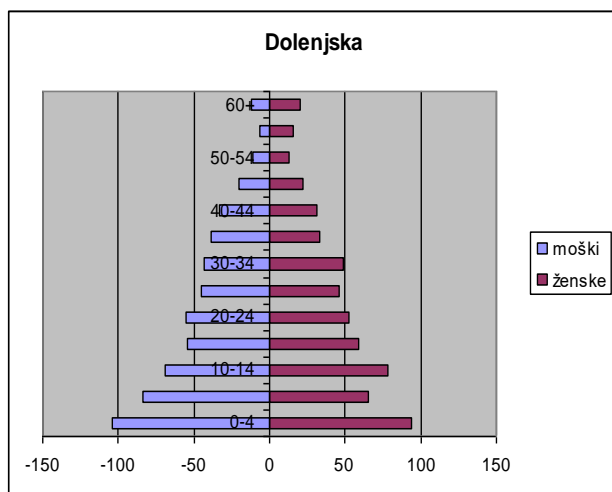
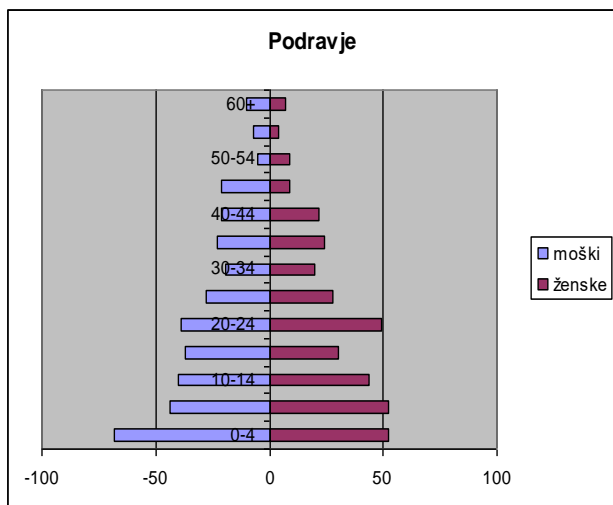
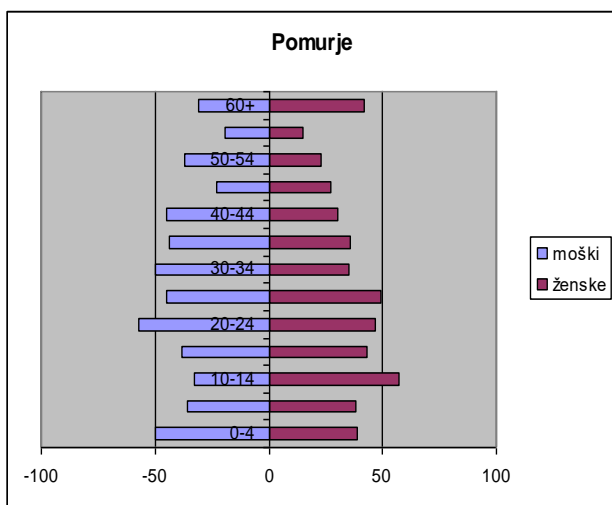
---

³⁰ Vir: Podatki SURS, popis 2002

1. Romi po starostnih skupinah in spolu, Slovenija, popis 2002

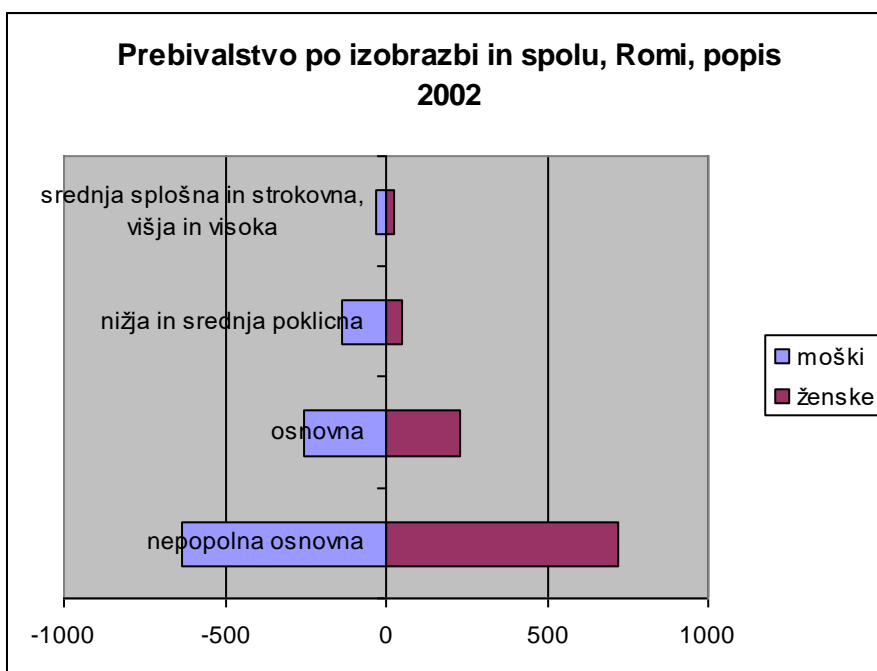
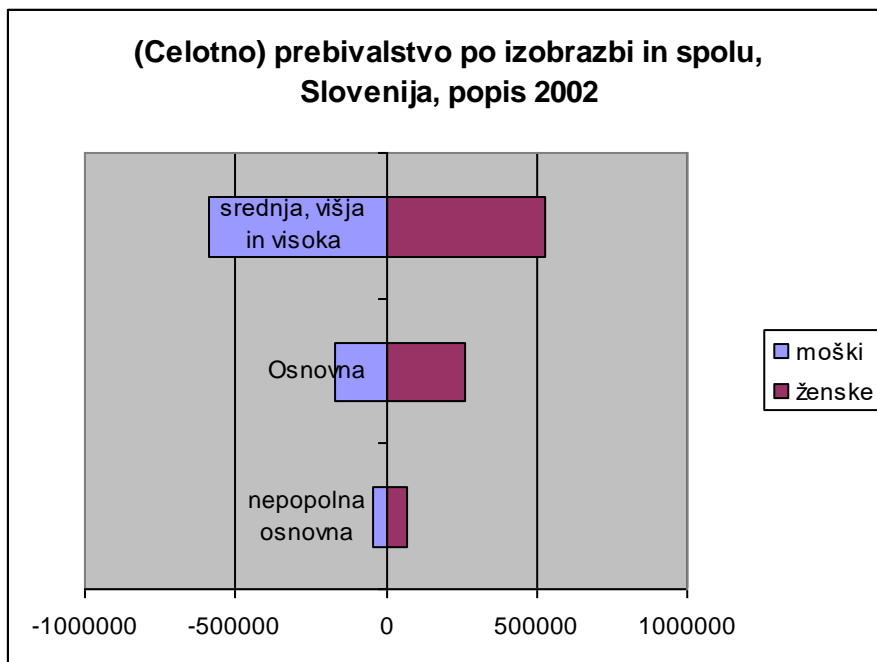

Primerjava podatkov o starostni strukturi prebivalstva v Sloveniji in podatkov o starostni strukturi romske populacije izkazuje, da so Romi kot celota mlada populacija.

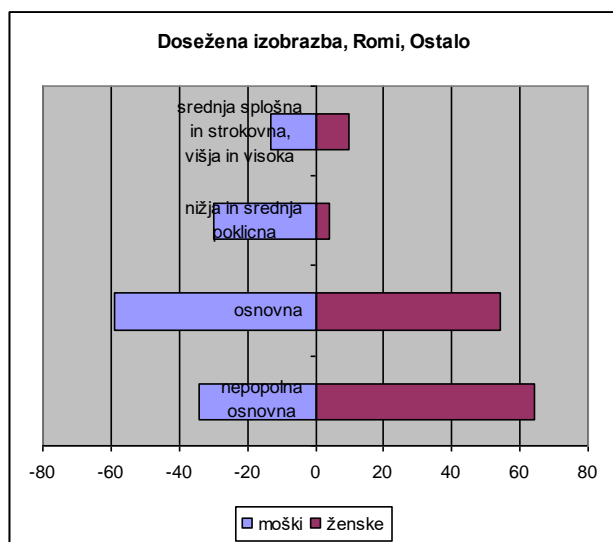
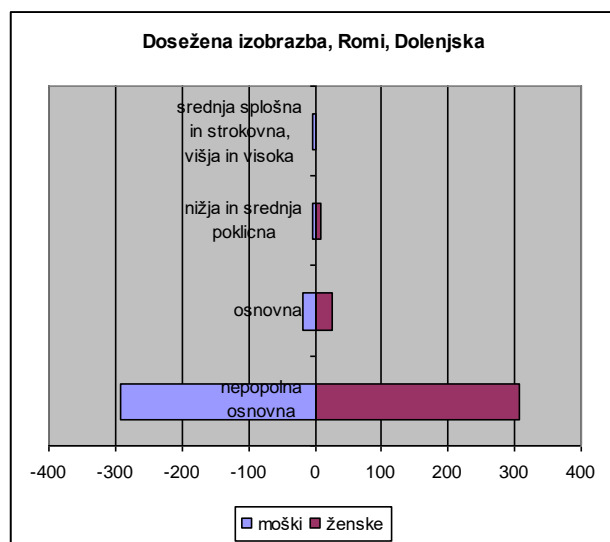
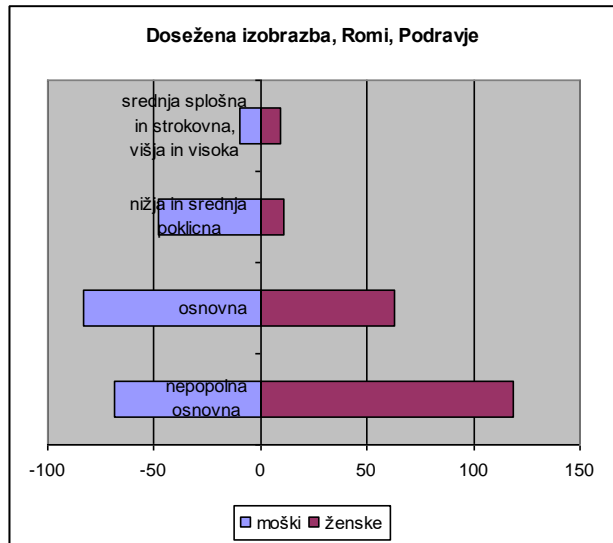
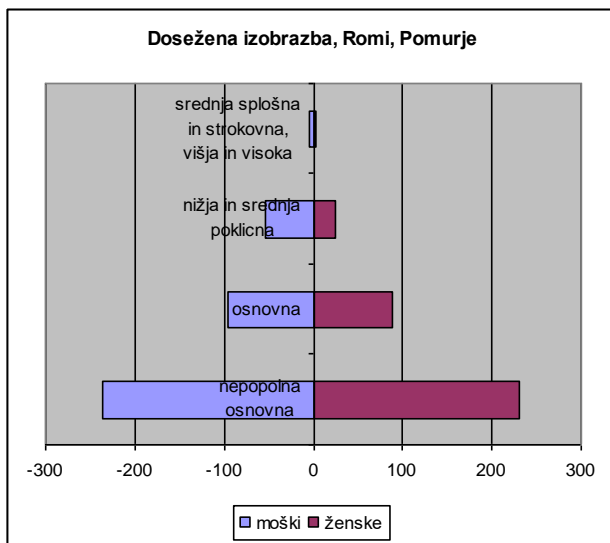

V primerjavi starostne strukture romske populacije po regijah izstopa Dolenjska z najvišjim deležem otrok do 15. leta starosti v populaciji romske skupnosti.

2. Romi, stari 15 let ali več, po izobrazbi in spolu, Slovenija, popis 2002

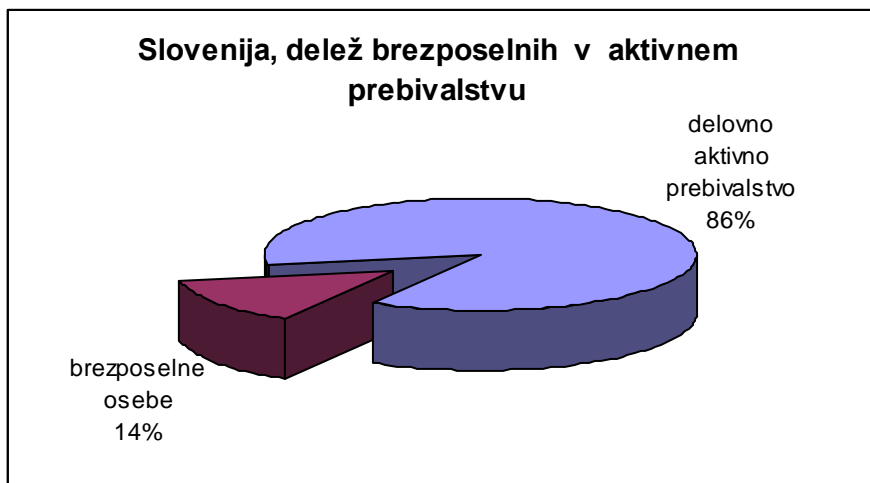
Podatki o izobrazbeni strukturi pripadnikov romske skupnosti izkazujejo nizko izobrazbeno strukturo, saj več kot 65% (moški 60%, ženske 70%) pripadnikov romske skupnosti nima dokončane osnovne šole.

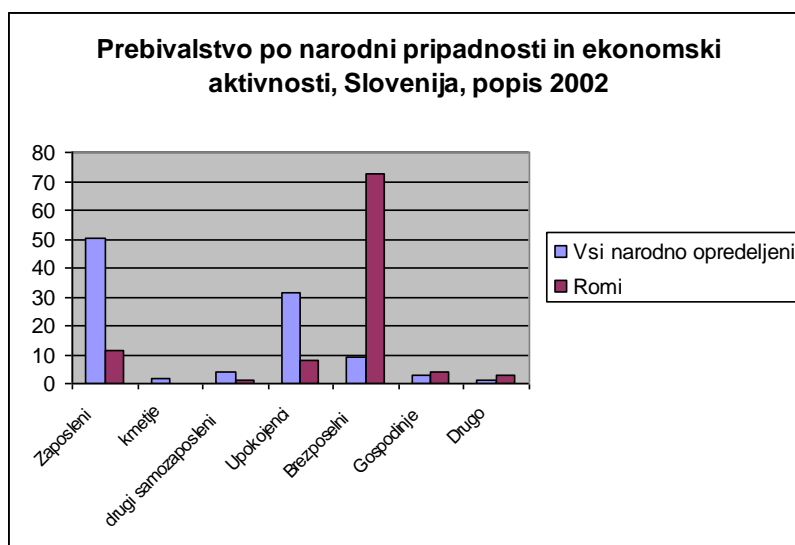
Razrez podatkov o doseženi stopnji izobrazbe pripadnikov romske skupnosti in po spolu izkazujejo manjšo zastopanost romskih žensk v vseh kategorijah dosežene izobrazbe, ki presega osnovno šolo.

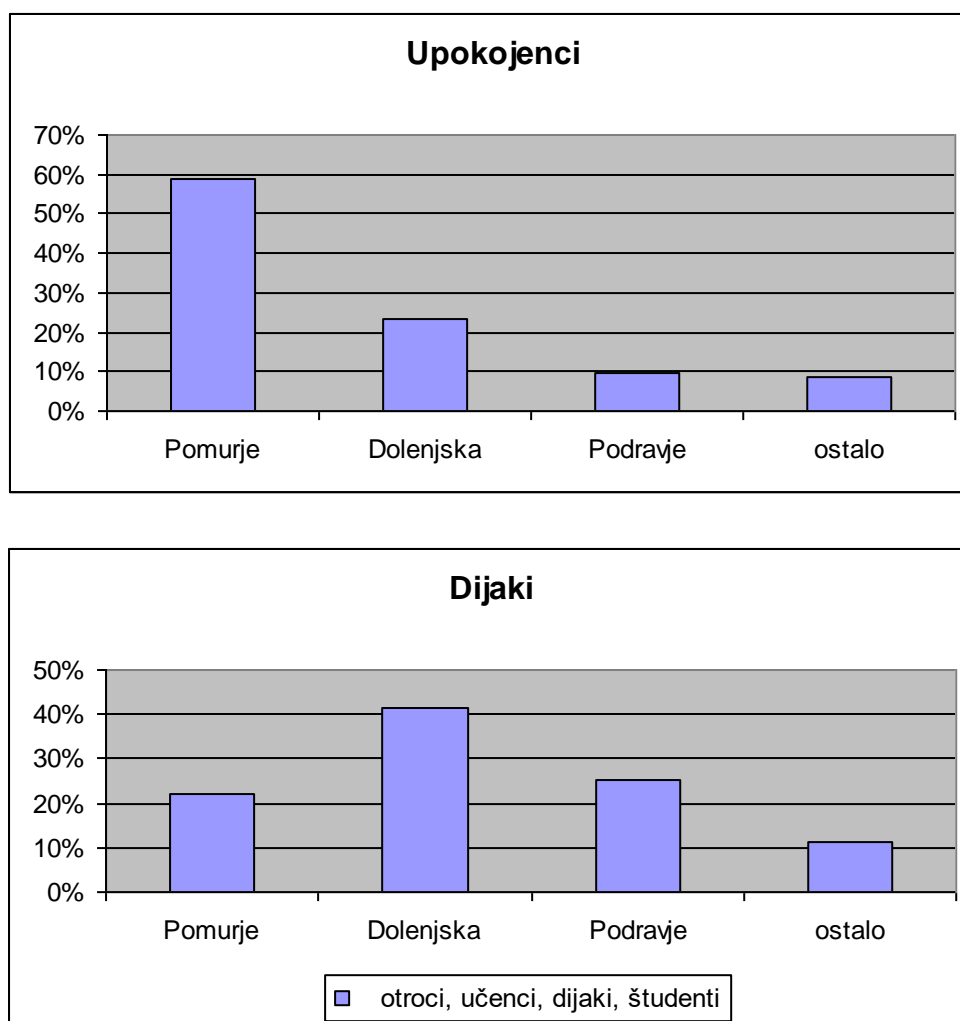
3. Romi po ekonomski aktivnosti, Slovenija, popis 2002

Število brezposelnih Romov v aktivnem prebivalstvu vidno odstopa od povprečja v Sloveniji.

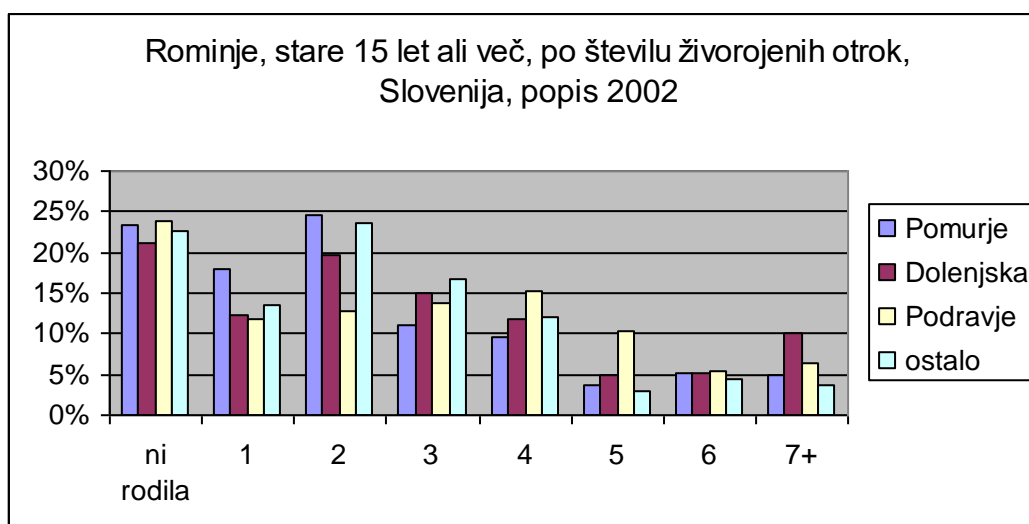
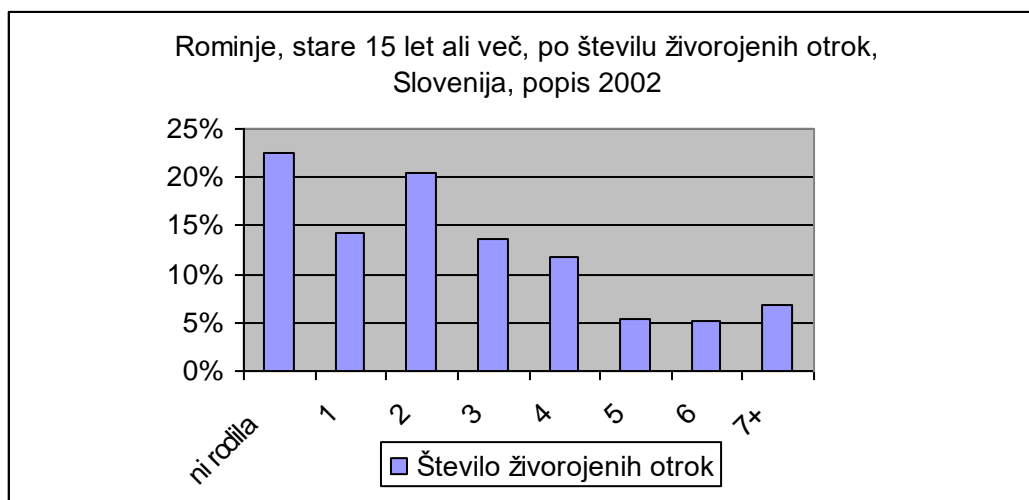
Romi , število upokojencev in dijakov

Podatki o številu upokojencev po regijah/območjih naselitve izkazujejo, da je največ upokojencev med Romi v Prekmurju, kar potrjuje domnevo, da je bilo tudi v polpretekli zgodovini največ redno zaposlenih Romov v Prekmurju.

Največje število otrok, učencev, dijakov in študentov je na Dolenjskem.

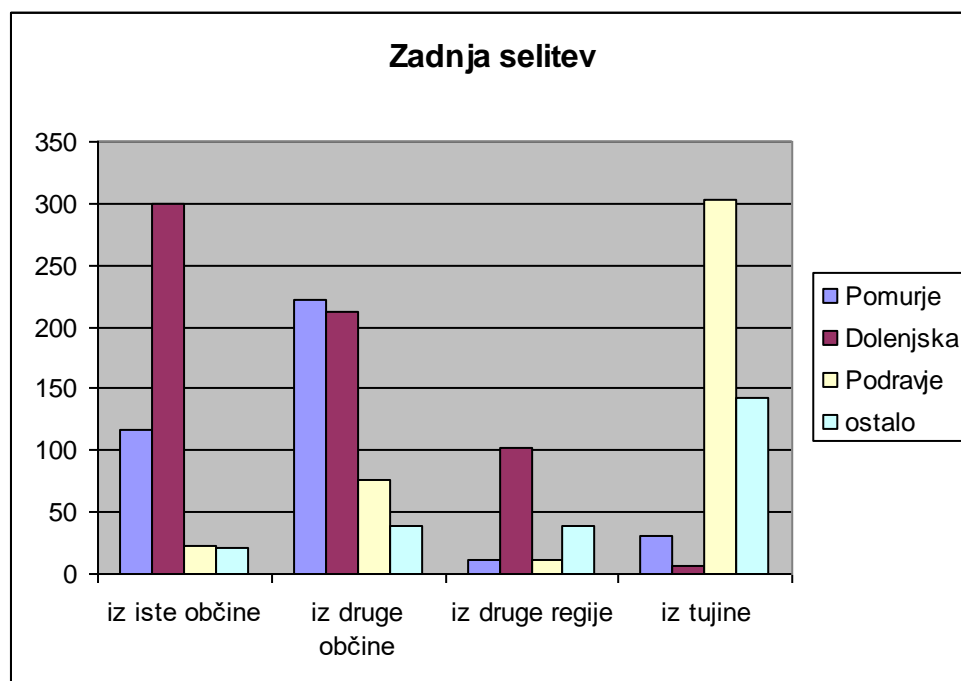
4. Rominje, stare 15 let ali več, po številu živorojenih otrok, Slovenija, popis 2002

Podatki o številu rojenih otrok izkazujejo, da je povprečno število živorojenih otrok 2,59 otrok na žensko. Na Dolenjskem je večje število Rominj, ki so rodile 7 ali več otrok.

5. Romi po prvem prebivališču in zadnji selitvi, Slovenija, popis 2002

Območje	Skupaj	Prvo prebivališče			Zadnja selitev				
		naselje prebivališča	drugje v Sloveniji	tujina	se selil	ni selil	iz iste občine	iz druge občine	iz druge regije
SKUPAJ	3246	1759	957	530	1591	459	549	165	482
Pomurje	989	677	290	22	609	116	222	12	30
Dolenjska	1153	608	538	7	532	300	212	102	7
Podravje	712	316	61	335	299	22	76	12	303
Ostalo	392	158	68	166	151	21	39	39	142

Podatki o prvem prebivališču in zadnji selitvi potrjujejo domnevo, da je med pripadniki romske skupnosti v Prekmurju največji delež tistih pripadnikov romske skupnosti, ki prebivajo v naselju prvega prebivališča in se sploh niso selili (68%). Med pripadniki romske skupnosti na Dolenjskem je opazno velik delež tistih, ki so se priselili iz iste občine ali pa iz druge občine. V Podravju je največji delež pripadnikov romske skupnosti, ki so se priselili iz tujine.

6. Teritorialna poselitev Romov v Sloveniji

Povzeto iz:

E Romane Džuvlja Šaj/Romske ženske to zmoremo/Roma Women Can Do it, Regionalni projekt Delovne skupine Pakta stabilnosti za enakost spolov v Sloveniji, Regional project of Stability Gender Task Force, Poročilo/ Report, Slovenija 2003, str 9

IV. RAZVOJ MODELOV IZOBRAŽEVANJA IN POKLICNEGA USPOSABLJANJA ZA POVEČANJE REDNEGA ZAPOSLOVANJA

Splošen problem in ovire pri vključevanju romske skupnosti v družbo

Pripadniki romske skupnosti v evropskih državah se srečujejo s pojavi zavračanja in odklanjanja, vse od začetkov naseljevanja v evropskih državah v 14. in 15. stoletju. Gradiva mednarodnih organizacij, strokovna literatura, izkušnje Romov in romskih združenj označijo diskriminacijo, nestrpnost in predsodke do romske skupnosti kot temeljno oviro za vključevanje v družbo v sodobnem času. Poročilo Open Society Institute /Zavoda za odprto družbo/ o spremljanju pridruženja EU "Zaščita Manjšin" iz leta 2001, ki namenja posebno pozornost položaju Romov v državah kandidatkah med drugim opozarja na problem institucionalnega rasizma oz. predsodkov tudi med tistimi, ki se ukvarjajo z načini za odpravo le-teh. Tako Poročilo navaja primer, ko je v aprilu 2001 tedanji namestnik ministra za evropske integracije na Slovaškem izjavil, da morajo Romi »vedeti, kaj je dobro zanje – in to je, da spremenijo svoj način življenja«. Vodja ene od zunaj parlamentarnih strank na Slovaškem je romsko skupnost javno označil kot »časovno bombo, ki bo povzročila težave, če ne bo pod nadzorom«, z razlago, da »imamo veliko maso Romov, ki ne želijo drugega, kakor ležati v postelji in živeti od socialne podpore«.

Tudi v najnovejšem obdobju evropske zgodovine se kolektivni pritisk zoper pripadnike romske skupnosti stopnjuje celo do fizičnega nasilja v konkretnih okoljih.

Skupinska dinamika v večkulturnih družbah se odraža v procesih integracije, adaptacije, akulturacije ali asimilacije posameznih skupnosti, kar je predmet obravnave številnih del sociologije, psihologije in politologije. Socialna ogroženost, revščina ali etnična pripadnost so najpogostejši vzroki, ki določajo in ohranjajo depriviligiran status posameznih skupnosti. Pri romski skupnosti kulminirajo sočasni učinki neugodnega socialnega položaja ter posledice *a priori* marginalizacije zaradi etničnega porekla. Zaradi prevladujoče negativne predstave večine se pri posamezniku- pripadniku romske skupnosti ob stikih z večino lahko oblikuje negativna samo podoba, občutki manjvrednosti in ogroženosti, ki se ji na individualni ravni najlažje izognejo z etnično mimikrijo³¹.

Izsledki študij in javno mnenjskih raziskav v Sloveniji, Avstriji in na Hrvaškem potrjujejo domnevo o močni socialni distanci do pripadnikov romske skupnosti in prevladujočem stereotipnem dojemanju značilnosti romske populacije. Podatki iz raziskave o predsodkih do romske skupnosti na Hrvaškem izkazujejo naslednjo sliko: 67% vprašanih se strinja z ugotovitvijo, da so Romi umazani; 65% vprašanih se strinja z ugotovitvijo, da so Romi prevaranti in 61% vprašanih se strinja z ugotovitvijo, da so Romi neodgovorni³².

---

³¹ Ta pojav je zaznaven tudi v drugih okoljih kjer so pripadniki določene manjšinske skupnosti v depriviligiranem položaju.

³² Nacionalni program za Rome, radna verzija, ožujak 2003, str.19.

Po podatkih Gallupove raziskave javnega mnenja v Avstriji iz leta 1991, 49% vprašanih ne želi imeti Roma za soseda³³. Po rezultatih raziskovanj slovenskega javnega mnenja 1991-1998 pa to število v Sloveniji dosega 59,7%³⁴.

Posebni problemi na področju izobraževanja in zaposlovanja

Zaradi nizke stopnje dosežene formalne ravni izobrazbe in pomanjkljive poklicne usposobljenosti pri večjem delu romske skupnosti, so možnosti za zaposlovanje pripadnikov romske skupnosti omejene na slabše plačana dela. Motivacija za iskanje redne zaposlitve je šibka, kar vodi v nesorazmerno visoko število brezposelnih oseb med pripadniki romske skupnosti, ki so odvisne od socialne pomoči. Ti dejavniki omejujejo možnosti za socialno mobilnost pripadnikov romske skupnosti in znižujejo možnosti napredovanja posameznikov-pripadnikov romske skupnosti na družbeni lestvici.

Ključnega pomena je vsestranska podpora pripadnikom romske skupnosti, ki se želijo usposablјati in so motivirani za nadaljnje izobraževanje. Primeri iz prakse še vedno izkazujejo, da je en del Romov, ki so dosegli določeno raven izobrazbe in so se že uveljavili v širšem okolju, izgubil stik z romsko skupnostjo ali pa se ti posamezniki celo ne želijo več opredeljevati kot Romi.

Miselnost, ki temelji na razločevanju »mi« in »drugi« je prisotna tako med zaposlenimi v javnih službah kot tudi med Romi. Do podobnih ugotovitev je pri svojem delu prišel tudi Varuh človekovih pravic v Sloveniji, ki v Poročilu Varuha o uresničevanju človekovih pravic za leto 2003 ugotavlja: »Romska problematiko spremljamo na več načinov. V minulem letu je varuh obiskal romsko naselje Žabjek oziroma sedaj Brezje. Informacije o razmerah in težavah romske skupnosti pridobivamo tudi z udeležbo na različnih forumih in v osebnih pogovorih s predstavniki te skupnosti. Tudi v minulem letu izstopata predvsem dva problema romske populacije: težave pri urejanju osnovnih bivalnih razmer in pri zaposlovanju. S strani državnih organov in organov lokalnih skupnosti na tem področju ni zaznati bistvenega premika. Menimo, da ni prave volje za urejanje tozadevne problematike. Tudi zaradi »drugačnosti« Romov in posledično odpora ter diskriminatornega odnosa bližnjih krajanov ali celo določenih lokalnih struktur«.

Projekti za povečanje rednega zaposlovanja

Kljub navidez slabi sliki, ki jo kažejo podatki o registrirano brezposelnih Romih, je v Sloveniji že prišlo do številnih pozitivnih sprememb, ki so rezultat vsklajevanja z evropskimi standardi in odsev pripravljenosti za vključevanje praktičnih izkušenj iz mednarodnih izmenjav dobrih praks. Po prvi mednarodni delavnici v letu 2001 za usposabljanje in ozaveščanje javnih uslužbencev v lokalnih zavodih za zaposlovanje za izboljšanje delovanja na področju stikov s pripadniki romske skupnosti že lahko ugotovimo prve rezultate³⁵. S sodelovanjem mednarodnih ekspertov Sveta Evrope na delavnici je prišlo do nove kvalitete v

---

³³ Halbreiner, Heimo, Po sledih protestantov, Judov, Romov in Slovencev v Radgoni in okolici, znanstvena zbirka Pavlove hiše, 2003, str.67.

³⁴ Toš, Niko (ur.), Vrednote v prehodu II, Slovensko javno mnenje 1990-1998, Ljubljana 1999, stran 272.

³⁵ Sestavni del poročila z delavnice je priloga z odgovori obeh romskih koordinatorjev na vprašalnik o njihovi oceni delovanja in možnosti za njihovo delo (glej IV del).

stikov med predstavniki romske skupnosti in uslužbenci lokalnih zavodov in v razumevanju kulturne raznolikosti kot bogastva in ne kot prirojenega primanjkljaja ali pa primanjkljaja okolja. Izkazalo se je, da je taka oblika sodelovanja koristna tudi za posredovanje izkušenj iz enega območja Slovenije v druga okolja, saj takih stikov primanjkuje.

Očitni kazalci premika so na področju zaposlovanja romskih pomočnikov/ koordinatorjev, saj na dveh območnih enotah na območjih kjer je koncentracija tradicionalne naselitve romske skupnosti najmočnejša že delujeta romska pomočnika kot posrednika med uslužbenci zavoda in pripadniki romske skupnosti.

Evropska razsežnost nudi nove izzive tako za pripadnike romske skupnosti kot tudi za večinsko prebivalstvo. Socialni cilji na tem področju so:

spodbujanje vključenosti pripadnikov romske skupnosti v širše okolje, prilagojenost javnih programov ukrepov, strategij, specifičnih politik, projektov in programov (izobraževalnih, kulturnih, zaposlitvenih, zdravstvenih itd) potrebam romske skupnosti v konkretnem okolju, dopolnitev s posebnimi vsebinami / spoznavanje kulture in običajev romske skupnosti ter seznanjanje z evropskimi standardi /, ki so nujne za uspešen potek dejavnosti v več kulturnem okolju .

Rezultati projektov, ki so v bili v faznem poročilu o projektu CRP »Romi v procesih evropske integracije/ razvoj modelov izobraževanja in usposabljanja Romov za povečanje rednega zaposlovanja« (oktober 2002) in v vmesnih poročilih že predstavljeni, izkazujejo, da se s povečanimi možnostmi zaposlitve znižuje odvisnost od socialne podpore kot edinega vira preživetja, saj imajo Romi z višjo stopnjo izobrazbo boljše možnosti na trgu dela. Posledično pa so izobraženi in zaposleni Romi bolj pripravljeni spodbujati svoje otroke za prisotnost pri pouku in za nadaljnje izobraževanje.

V to skupino projektov »izobraževanja kot priprave na zaposlitev« sodijo projekti za izobraževanje odraslih, ki vključujejo posebne programe za izobraževanje Romov in za premagovanje deficita na področju izobraževanja in zaposlovanja Romov v Sloveniji. Tako se npr. projekt Razvojno izobraževalnega centra RIC v Novem mestu nanaša na organiziranje posebnih izobraževalnih programov za Rome (v to skupino so vključeni tudi romski učenci, ki niso dokončali rednega osnovno šolskega izobraževanja) kot priprave na zaposlitev. V program so vključeni Romi, ki prejemajo socialno pomoč in potrebujejo tečaje za osnovnošolsko izobraževanje in ustrezno poklicno usposabljanje v okviru izobraževanja odraslih. Po individualni pogodbi o prejemanju socialne pomoči je za pripadnike romske skupnosti določena obveznost za vključevanje v proces izobraževanja kot pogoj za prejemanje socialne pomoči.

V letu 2003 so v sodelovanju z območno enoto zavoda za zaposlovanje uspeli s posredovanjem pri zaposlitvi v Revozu za pet pripadnikov romske skupnosti, ki so dokončali osnovnošolsko izobraževanje v okviru programov za izobraževanje odraslih Razvojno izobraževalnega centra /RIC/ v Novem mestu .

V okviru inovativnega pristopa v Razvojnem centru v Lendavi so za udejanjanje politike enakih možnosti na področju zaposlovanja ter zagotovitve socialne vključenosti pripadnikov romske skupnosti, izkoristili ustvarjalni potencial in bogato kulturno izročilo romske

skupnosti. V razvojnem centru v Lendavi so v letu 2000 v sodelovanju z Občino Črenšovci, pričeli s projektom »Eksperimentalni delovno- izobraževalni Romski center v Romskem naselju Kamenci v občini Črenšovci: Drom/ Pot«, ki uspešno združuje vse zgoraj citirane elemente evropske razsežnosti in istočasno spodbuja ohranjanje kulturne dediščine romske skupnosti³⁶.

Možnosti za vključevanje pripadnikov romske skupnosti so poiskali na področju ohranjanja in oživljanja romske kulturno etnološke dediščine in tradicionalnih romskih obrti ter z načrtnim razvojem prirojenih talentov Romov. Sredstva so pridobili v okviru projektov » Bogastvo romske kulture« ter »Romano pejtaušago – cigajnsko pajdaštvo« (razpisi Ministrstva za gospodarstvo RS - Agencija za regionalni razvoj) ter v okviru donacijske sheme »Skupni ekonomski prostor-Slovenija/ Madžarska. Vsak novi projekt pomeni vsebinsko nadgradnjo prejšnjih projektov³⁷ in odpira možnosti za (samo) zaposlitev pripadnikov romske skupnosti.

---

³⁶ Vodja projekta na Razvojnem centru v Lendavi je Agata Sardelič.

³⁷ Povzeto po: Agata Sardelič »Eksperimentalni delovno- izobraževalni Romski center v Romskem naselju Kamenci v občini Črenšovci : Drom/ Pot«, v: Zbornik referatov z mednarodnega simpozija o položaju Romov v državah Vzhodne in Srednje Evrope, 2003, str. 22-24.

V. SKLEPNI DEL

Sklepne ugotovitve in sinteza v sklepnem delu vsebinskega poročila o projektu CRP »Romi v procesih evropske integracije/razvoj modelov izobraževanja in usposabljanja Romov za povečanje rednega zaposlovanja« temeljijo na podatkih in izsledkih, ki so podrobneje že prikazani in obravnavani v predhodnih poglavjih vsebinskega poročila. Predlogi za naprej v večjem delu sledijo vsebinskim priporočilom iz zaključnega poročila delavnice v Novem mestu (Delavnica o modelih izobraževanja in zaposlovanja Romov - Predstavitev projektov iz Avstrije, Slovenije in Hrvaške, oktober 2004), ki je imela evalvacijski značaj v primerjavi s prvo delavnico iz leta 2001 za usposabljanje delavcev lokalnih zavodov za zaposlovanje/Zaposlitvene možnosti pripadnikov romske skupnosti/.

Sklepni del zajema tri vsebinska področja³⁸:

- Temeljne ugotovitve domačih in evropskih strateških dokumentov, ki obravnavajo položaj ranljivih skupin v družbi;
- Praktične izkušnje in skupne značilnosti položaja romske skupnosti v posameznih državah;
- Modeli izobraževanja in usposabljanja z povečanje rednega zaposlovanja Romov v Sloveniji in predlogi za naprej.

Splošna izhodišča in teoretični okvir sledijo pristopu v študijah uveljavljenih domačih in tujih avtorjev ter deklariranim družbenim ciljem v strateških dokumentih. Posamezne ugotovitve glede pomena izsledkov posameznih projektov za izboljšanje položaja romske skupnosti povzeman že ob zaključku posameznih poglavij, zato v sklepnem delu poudarjam zlasti tiste splošne skupne ugotovitve, ki so pomembne za nadaljnji razvoj modelov v Sloveniji.

Na tako kompleksnem področju se prepletajo konkretni družbeno integracijski cilji za vključevanje ranljivih skupnosti z dolgoročnimi cilji na področju ozaveščanja, odprave predsodkov in spoštovanja človekovih pravic v več kulturnih okoljih. Sodobni koncept etnično pluralnih družb temelji na interakciji različnih dejavnikov tako na individualni kot tudi skupinski ravni. Pravila medsebojne komunikacije v etnično pluralnih družbah niso več samo enostransko vsiljena pravila večinske populacije, ki naj jih država le sankcionira in pravno uredi v pozitivni zakonodaji, temveč (p)ostajajo vsakdanji izziv tako za zagovornike kot tudi za nasprotnike kulturnega pluralizma.

Evropski manjšinski standardi ne dajejo jasnega odgovora na vprašanja kakšno vlogo ima percepcija drugačnosti v celotni sferi javnega interesa in skupnega razumevanja v posameznih družbah in koliko drugačnosti posamezno okolje sploh tolerira. To ostaja eno najbolj kontradiktornih vprašanj sodobnih družb, s katerim se ukvarjajo različne znanstvene discipline, mednarodne ustanove, nevladne organizacije pa tudi snovalci in izvajalci strategij.

Model države socialne pravičnosti, značilen za demokratične države Evrope, se v procesih globalizacije sooča z gospodarsko navidez bolj uspešno»poslovno perspektivo«, ki temelji zgolj na zakonitostih trga, konkurence in uspešnosti. Vztrajanje pri pomembnosti socialne

---

³⁸ Struktura tega dela sledi opredelitvi potrebe po dopolnitvi poročila v dopisu MZDSZ z dne 25.11.2004.

pravičnosti in socialne kohezije pomeni zato v sodobnem trenutku posebno vrednoto prav za družbeno ranljive skupine kot so Romi v celotnem evropskem prostoru.

Evropske strategije na področju preprečevanje socialne izključenosti in nediskriminacije/ Temeljne ugotovitve domačih in evropskih strateških dokumentov/

Programi in strategije, ki so bili v najnovšem obdobju sprejeti na evropski ravni imajo poleg vse evropskega pomena tudi poseben pomen za nadaljnje urejanje v državah, ki so po maju 2004 postale nove članice Evropske zveze. V procesu pristopnih pogajanj so bila ta področja podrobno razčlenjena in usklajevana. Rezultat teh pogajanj so nacionalne strategije na področju socialnega vključevanja in zaposlovanja, ki so jih sprejele posamezne države.

Skupna ugotovitev na evropski ravni je, da živijo Romi zaradi zgodovinskih okoliščin in odklanjanja večinskega prebivalstva v neugodnih socialnih razmerah in so še vedno marginalizirani in izpostavljeni predsodkom. Zato so v teh dokumentih Romi obravnavani predvsem kot socialno ogrožena/ ranljiva skupina, ki ji mora družba zagotoviti možnosti za vključevanje v družbo.

V tem orisu povzemamo bistvene določbe evropskih smernic in strateških dokumentov, ki so bili na podlagi teh smernic sprejeti v Sloveniji v najnovšem obdobju.

Skupni Memorandum o socialnem vključevanju (JIM- Joint Inclusion Memorandum), december 2003

Na podlagi Memoranduma o soglasju med Evropsko skupnostjo in Slovenijo iz leta 2002 je Slovenija vključena v program Evropske komisije, ki je namenjen preprečevanju socialne izključenosti. Skupni memorandum navaja ključne cilje in prioritete, ki jih je Slovenija sprejela in jih bo izvajala na področju odprave revščine in preprečevanja socialne izključenosti, za doseg nacionalnih in skupnih evropskih ciljev.

Memorandum navaja tudi Rome med ranljivimi skupinami, saj se soočajo s težavami zaradi socialne izključenosti in se srečujejo s problemi brezposelnosti, nizke stopnje izobrazbe in slabih stanovanjskih razmer. Vsebinske postavke in ukrepi akcijskega programa za zaposlovanje brezposelnih Romov prispevajo k odpravi revščine. V poglavju »Romska etnična skupnost« se poleg orisa razmer v pod poglavju o oceni prednostnih nalog za revizijo politike v prihodnje omenja potreba po izboljšani koordinaciji in sodelovanju na vladni ravni ter potreba po sprotnem prilagajanju programa dejanskim razmeram.

Nacionalni akcijski načrt o socialnem vključevanju (NAP/vključevanje), 2004-2006, julij 2004

Nacionalni akcijski načrt o socialnem vključevanju omenja Rome med najbolj ranljivimi skupinami. Med ključnimi izzivi je tudi dvig zaposlitvene ravni za romsko skupnost. Posebej je naveden program Ministrstva za kulturo RS, ki je namenjen varovanju kulturnih pravic manjšinskih in etničnih skupnosti, saj ustvarjalno kulturno življenje prispeva k socialni koheziji. V poglavju o preprečevanju diskriminacije je kot dolgoročni cilj na prvem mestu navedeno spoštovanje kulturne raznolikosti na vseh področjih družbenega življenja.

Področje vključevanja Romov v vzgojo in izobraževanje med cilji zajame tudi uveljavljanje pravice do spoštovanja romskega jezika in kulture. Zaposlovanje Romov obravnava posebno poglavje, ki izpostavi zlasti potrebo po zmanjševanju števila brezposelnih Romov. Glede pomoči pri reševanju stanovanjskih pogojev pa akcijski načrt predvideva pomoč občin in države pri odkupu zemljišč in legalizaciji obstoječih objektov ter zagotovitev infrastrukture.

V poglavju o zaposlovanju Romov se načrt sklicuje na ukrepe Akcijskega programa zaposlovanja Romov 2003- 2006, ki je usklajen z ESZ (vključevanje mladih Romov v osnovne in poklicne šole; vključevanje odraslih Romov v programe subvencioniranih delovnih mest; ustvarjanje javnih del za pomoč pri učenju in zaposlovanje romskih svetovalcev v uradih ZRSZ).

Na področju uspešnejšega vključevanja Romov v vzgojo in izobraževanje, akcijski načrt v skladu s Strategijo za vključevanje Romov navaja naslednje ukrepe: vključevanje romskih otrok v predšolsko vzgojo, delo romskih pomočnikov, uvedbo pouka romskega jezika (izbirni predmet), razvijanje svetovalnih središč oziroma omrežja v okoljih, kjer živijo Romi ter zaposlitev romskih koordinatorjev.

Z namenom zagotoviti boljše reševanje romskih vprašanj je MDDSZ sprejelo sklep, da se v centrih za socialno delo na območjih kjer živijo Romi preko javnih del zaposlijo dodatni delavci (po možnosti Romi), kar pomeni 9 novih zaposlitev. Centrom, ki obravnavajo največje število Romov pa bo v ta namen zagotovljena še dodatna zaposlitev strokovnega delavca.

Nacionalni akcijski program zaposlovanja 2004 (NAP 2004), september 2004

Nacionalni akcijski program zaposlovanja 2004 (NAP 2004), ki ga je sprejela Vlada RS temelji na strateških ciljih Nacionalnega programa razvoja trga dela in zaposlovanja do leta 2006 in na Evropski strategiji zaposlovanja. Vsaka država članica mora do 1. oktobra tekočega leta poslati Komisiji EU NAP, ki je podlaga za izvajanje politik ESZ v posamezni državi članici za naslednje leto. Med prioritetai NAP navaja tudi pospeševanje zaposlovanja, zlasti žensk in de privilegiranih družbenih skupin.

Med strukturnimi problemi posameznih ciljnih skupin NAP navaja položaj Romov, ki jim trenutno stanje na trgu dela ni preveč naklonjeno. Potrebno je odpravljati vzroke brezposelnosti ter nadaljevati s prerazporeditvijo sredstev namenjenih pasivnim oblikam pomoči v aktivne ukrepe.

Slovenija bo tudi v prihodnje spodbujala delovanje nevladnih organizacij na področju izobraževanja, med drugim tudi na področju medkulturnega učenja. NVO so običajno bliže posameznikom in njihovim potrebam, zato je njihov prispevek pomemben tudi za ustrezno definiranje potreb družbenih skupin.

V poglavju o integraciji in boju proti diskriminaciji na trgu dela, NAP ugotavlja, da je to področje važen dejavnik za krepitev socialne kohezije. Med najbolj ranljivimi skupinami NAP navaja tudi Rome, kot družbeno skupino z največjim tveganjem revščine in socialne izključenosti.

V zaključnem poglavju je med drugim močan poudarek na delu Zavoda za zaposlovanje pri delu z nezaposlenimi ter na področju usposabljanja in izobraževanja brezposelnih oseb, ki se vključujejo v ukrepe Aktivne politike zaposlovanja (APZ).

Na predstavitvi v Bruslju je bil slovenski NAP 2004 ocenjen kot dobra podlaga za izvajanje politik za učinkovito izvajanje Evropske strategije zaposlovanja v praksi, hkrati pa je to podlaga za uspešno črpanje sredstev Evropskega socialnega sklada in izmenjavo izkušenj ter dobrih praks z drugimi državami članicami.

Evropska anti diskriminacijska zakonodaja

Na področju enake obravnave vseh državljanov, ne glede na etnično ali rasno poreklo je v letu 2000 Evropska Zveza sprejela Direktivo o uresničevanju načel enakopravne obravnave oseb ne glede na rasno ali etnično poreklo/Direktiva 2000/43/. Direktiva uvaja vrsto novosti, npr. obrnjeno dokazno breme, ki v primerih »prima facie« diskriminacije prelaga dokazno breme na toženo stranko, ki mora v konkretnem primeru dokazovati, da do diskriminacije ni prišlo, ter prepoved direktne in indirektna diskriminacije. Indirektna diskriminacija zajema navidezno nediskriminatorne ukrepe, ki pa imajo negativne posledice samo za določeno skupino oseb³⁹.

Študija Green Paper: Equality and non-discrimination in an enlarged European Union, Commission of the European communities, Brussels,(28. 5. 2004) podaja tudi vizijo za prihodnje delovanje na tem področju. Študija »Zeleni list/ papir« predstavi dosednji razvoj na področju uveljavitve anti- diskriminacijskih direktiv v Evropi. Direktorica oddelka za socialne zadeve in zaposlovanje v uvodu k tej študiji Evropske komisije ugotavlja, da sta načeli »enakega obravnavanja in ne-diskriminacije srčika evropskega socialnega modela«. Na področju varstva manjšin posebej izpostavlja položaj Romov in etničnih manjšin, tako na področjih imigracije, vključevanja in zaposlovanja, ki naj privede do medsebojnega spoštovanja etničnih manjšin, migrantov in večinskega prebivalstva.

Anti diskriminacijske direktive imajo namen zagotoviti vsakomur, ki živi v Evropski uniji » učinkovito pravno varstvo zoper diskriminacijo«⁴⁰. Uveljavitev določb direktiv je zahtevala spremembo in sprejem anti diskriminacijske zakonodaje v vseh državah članicah. Ker je prišlo do zamude pri izvajanju direktiv v nekaterih državah, je Komisija že pričela s predvidenim pravnim postopkom, ki je predviden za take primere.

Glede ustanavljanja posebnih teles za enako obravnavo, ki jih določa 13. člen Direktive 2000/43, študija ugotavlja, da so se nekatere države odločile za pooblastilo enemu organu, ki že deluje v okviru zagotavljanja enake obravnave glede na spol. »Komisija skrbi ali so ta telesa neodvisna, ter ali imajo dovolj sredstev in zmogljivosti, ki so potrebna za tako delo«⁴¹.

---

³⁹ 2. člen Direktive 2000/43 : Opredelitev posredne diskriminacije prvi odstavek, točka b .

Indirektna diskriminacija nastane ko ima na prvi pogled nevtralna določba, kriterij ali ukrep, neugodne posledice le za osebe določenega rasnega ali etničnega porekla v primerjavi z drugimi osebami, razen kadar je določba, kriterij ali praksa objektivno opravičena z zakonitim ciljem in so načini za doseg tega cilja ustrezni in nujni.

⁴⁰ Green Paper: Equality and non-discrimination in an enlarged European Union, Commission of the European communities, Brussels,(28. 5. 2004), str. 6

⁴¹ ibid. str. 7

Vendar pa je zakonodaja le en element v dejavnostih za odpravo diskriminacije. Potrebna je tudi spodbuda za pozitivne dejavnosti za spremembo diskriminatornega obnašanja in spodbude za spremembo pristopa, ki se izvaja v okviru programa Skupnosti za odpravo diskriminacije. Študija ugotavlja, da je novejša evropska anti diskriminacijska zakonodaja deležna veliko pozornosti tudi v mednarodnem merilu in se ocenjuje kot učinkovit model⁴².

Participacija Romov

Na evropski ravni je nedvomno že prišlo do političnega konsenza o tem, da je potrebno popraviti zgodovinske napake in sprejeti potrebne ukrepe za izboljšanje položaja Romov in jim omogočiti uživanje človekovih pravic, ki jih imajo vsi drugi narodi. Sprejeti so bili številni dokumenti in usmeritve, tako na mednarodni, regionalni in državni ravni na področju odprave predsodkov, na področju zaposlovanja in participacije romske skupnosti. Deklarativni pristop so s finančnimi prispevki podprle najpomembnejše mednarodne finančne ustanove.

To je nova situacija tudi za romsko skupnost v Evropi. Posamezne skupine znotraj romske skupnosti so se različno odzvale na ponujene možnosti za participacijo na političnem prizorišču, saj je to fenomen najnovejšega obdobja. Infrastruktura romskih organizacij na splošno ni bila zadostno opremljena za kontinuirano spremljanje in prijavljanje na mednarodne razpise za programe in projekte za izboljšanje položaja Romov v Evropi. Po podatkih romskih združenj so več kot 80 % zagotovljenih sredstev za izboljšanje položaja Romov izkoristile ne- romske organizacije in ustanove.

Zato se v najnovejšem obdobju v Evropi spodbujajo mednarodni projekti za uveljavljanje v javnem življenju in usposabljanje za javno nastopanje in voditeljstvo, ki so namenjeni posameznim ciljnim skupinam znotraj romske skupnosti, npr. mladim Romom, romskim ženskam itd. Mednarodni projekt »Romske ženske to zmoremo«, ki je v letu 2003 potekal v 12. državah Srednje in Vzhodne Evrope obravnava eno najbolj aktualnih vprašanj in poudarja pomen sodelovanja ne samo znotraj romske skupnosti, temveč tudi v okviru delovanja vseh združenj in ustanov za doseg enakovrednih možnosti.

Drugi pomemben dogodek na mednarodni ravni je ustanovitev Evropskega romskega informacijskega urada/ The European Roma Information Office (ERIO) Bruslju v letu 2003, katerega namen je spodbuditi politične in javne razprave o Romih z zagotavljanjem celovite podobe o položaju Romov. ERIO zastopa interese Romov iz cele Evrope na področju zavzemanja za uresničevanje človekovih pravic.

---

⁴² ibid. str. 12

Praktične izkušnje in skupne značilnosti položaja romske skupnosti v posameznih državah

Sinteza nekaterih skupnih elementov in spoznanj iz prakse posameznih držav temelji na izboru in analizi najbolj značilnih vsebinskih sklopov obravnave položaja romske skupnosti v posameznih državah. To so:

- odprta sistemska vprašanja glede podatkov o številu pripadnikov romske skupnosti;
- nekateri primeri nestrpnosti in diskriminatorne obravnave romske skupnosti;
- ukrepi in projekti iz prakse sosednjih držav, ki so usmerjeni k odpravi nestrpnosti do romske skupnosti in izboljšanju socialno ekonomskega položaja,
- ozaveščanje in uvajanje spodbud in inovativnih projektov za spoštovanje kulturne raznolikosti.

Zbiranje in uporaba podatkov o številu pripadnikov romske skupnosti

Skupno sistemsko vprašanje je pomanjkanje točnih podatkov o številu pripadnikov romske skupnosti, saj ima v sodobnih pravnih ureditvah vsak posameznik pravico do (ne) opredeljevanja glede narodnostne ali etnične pripadnosti. V teoriji obstajajo velika razhajanja o tem ali je pri opredeljevanju potrebno upoštevati subjektivni ali objektivni princip. Strokovni forumi in nevladne organizacije opozarjajo, da v nekaterih primerih poudarjanje pomena subjektivnega elementa narodnostne identitete oz. sklicevanje na pomanjkanje številčnih podatkov omogoča državam, da se v okviru restriktivnega tolmačenja varstva narodnih manjšin, v posameznih primerih čimbolj izognejo izvajanju sprejetih obveznosti do manjšin oz., da se distancirajo od prebujajočih se zahtev manjšin po varstvu ali izpopolnjevanju varstva.

V praksi so države pristopile k pragmatičnemu razreševanju te dileme. Tako npr. notranja zakonodaja Avstrije določa, da se pri narodnostnem opredeljevanju upoštevata obe načeli, objektivno in subjektivno, vendar v dvomu prevlada subjektivni element.

Za ugotavljanje potreb romske skupnosti države uporabljajo kombinirani pristop in upoštevajo dostopne podatke popisov prebivalstva, izjavo posameznika, evidence romskih društev, socialnih služb, podatke zavodov za zaposlovanje in nevladnih organizacij. V primeru dvoma se dileme razrešijo tudi s pomočjo romskih koordinatorjev, ki dobro poznajo lokalne razmere v katerih živi romska skupnost.

Glede uporabe pojma pravice do izbire kot pravice do narodnostnega (ne)opredeljevanja, na katere pravni red na mednarodni in notranji ravni veže posamezne pravice, je potrebno poudariti, da v strokovnih krogih o tem obstajajo številna nasprotujoča mnenja. O tej temi je v letu 2000 potekal tudi poseben posvet v Strasbourgu »Roma and Statistics«, kjer sta se izoblikovala dva tabora zagovornikov dveh popolnoma nasprotujočih opcij glede potrebe po zbiranju podatkov po narodnostni pripadnosti. Romske nevladne organizacije so nasprotovale zbiranju podatkov iz zgodovinskih razlogov, kakor tudi iz strahu zaradi možnih zlorab podatkov v sodobnih razmerah⁴³.

---

⁴³ Roma and Statistics, Starsbourg 2000, str.5.

Drugo težavo povzročajo razlike v poimenovanju znotraj romske skupnosti, npr. na Hrvaškem, saj se mnogi med njimi ne želijo opredeliti kot Romi, ali pa se opredelijo npr. kot Romuni ali Bajaši in ne kot Romi.

Okvirna konvencija Sveta Evrope razlaga pravico do izbire kot pravico pripadnika narodne manjšine, da se opredeli ali ne opredeli kot pripadnik narodne manjšine. Zaradi svoje odločitve pa ne sme utrpeti negativnih posledic. Kako se ta pravica izraža v nekem konkretnem okolju je odvisno od vzdušja na področju medetničnih odnosov, stopnje demokracije, ter zgodovinskih dogodkov in izkušenj. Dejstvo je, da so državne oblasti skozi zgodovino z različnimi oblikami pritiska sankcionirale način življenja pripadnikov romske skupnosti. Predvsem na področju nekdanje Avstro ogrske monarhije so večkrat uporabljali različne sisteme preštevanja in popisovanja pripadnikov romske skupnosti z namenom omejevanja njihovega potujočega načina življenja. Občinske oblasti so imele pravico izgnati »ne-domicilne« Rome/ Cigane s svojih območij.

V času nacizma so bili ti sezname uporabljeni za odgon Romov v koncentracijska taborišča. Nevladne romske organizacije ocenjujejo, da je bilo v drugi svetovni vojni najmanj 500.000 žrtev romskega holocausta. Ti procesi tudi danes vplivajo na pripravljenost za izražanje identitete posameznika oziroma na (ne)opredeljevanje (t.i. subjektivni element).

Nekateri primeri diskriminacije in nestrpnosti

Evropska anti diskriminacijska pravna regulativa je že prevedena v notranje zakonodaje držav, vendar pa so potrebni še dodatni ukrepi za učinkovito pravno varstvo zoper diskriminacijo. Dejstvo je, da še vedno prihaja do izbruhov nestrpnosti do romske skupnosti, ki pa jih večinski narodi ne prepoznavajo v zadostni meri kot problem celotne družbe.

V Avstriji so se v letu 1995 zgodili tragični dogodki v Obrewartu, ko so štirje pripadniki romske skupnosti izgubili življenje, ko so odstranjevali napis »Romi, pojdite nazaj v Indijo«, ki je bil postavljen pri vhodu v njihovo naselje, ne vedoč da je ob napisu tempirana bomba. To je bil prvi rasno motiviran zločin v Avstriji po letu 1945⁴⁴.

Na Hrvaškem se romska skupnost še vedno srečuje s problemi segregacije in izključevanja. Po podatkih študije Hrvaškega Helsinškega odbora za človekove pravice o sistematičnem spremljanju položaja romske manjšine na Hrvaškem, ki so jo opravili v sodelovanju z Evropskim centrom za človekove pravice Romov iz Budimpešte v obdobju med 21.1.2001 in 29.1. 2002, je medkulturni dialog na nekaterih območjih na zelo nizki ravni. Tako ima npr. kar 97,1% procentov romskih otrok najboljše prijatelje le med romskimi sošolci, kar 61,5 % romskih otrok pa navaja, da sploh nima prijatelja, ki ni Rom.

Poseben problem je izražanje predsodkov in žalitve v lokalnem ali delovnem okolju. V okviru projekta Sveta Evrope za izboljšanje zaposlitvenih možnosti Romov in ustvarjanje enakih možnosti na področju zaposlovanja je potekala druga delavnica na Hrvaškem v Čakovcu v

---

⁴⁴ Gerhard Baumgartner – Florian Freund, Roma Policies in Austria, the European Union and Beyond, str.32.

okraju Medjimurje⁴⁵. Na delavnici v Čakovcu je Ljudevit Oršuš, predsednik Združenje Romov Bajašev iz Medjimurja/ Udruga Roma Bajaša Međimurske županije/⁴⁶ med drugim opozoril, da so nekateri Romi zapustili delo, ker so jim ponujali samo najslabša in najbolj umazana dela. Veliko večino Romov drugi sodelavci sploh niso klicali po imenu, temveč z različnimi žaljivimi vzdevki kot npr.: "Cigan", "Zamorec" itd., zaradi barve kože. Zaradi tega so nekateri Romi iz ponosa zapustili delo.

Ukrepi za izboljšanje socialno ekonomskega položaja

Študija UNDP, ki je bila v letu 2003 opravljena v nekaterih državah Srednje in Vzhodne Evrope ugotavlja, da je glavni problem Romov slab socialno ekonomski položaj, nizka izobrazbena raven, izključevanje in diskriminacija na tem področju. Poročilo posebej izpostavlja odvisnosti od socialnih transferjev za 70% celotne romske populacije, kar še dodatno vzpodbuja nekatere predsodke in odklanjanje večinskega prebivalstva zlasti na lokalni ravni.

Strokovni krogi uvrščajo del teh vprašanj med gospodarske razvojne probleme tranzicije ter v zgodovinsko pogojene procese izumiranja nekaterih poklicev. V preteklosti so se posebne poklicne veščine pripadnikov romske skupnosti prenašale iz roda v rod. Romi so bili npr. potujoči brusilci nožev, popraviljalci dežnikov, izdelovali so korita za napajanje in druge lesne izdelke, uspešni do bili pri prodaji in vzgoji pasemskih konj. Projekti za oživljanje tradicionalnih romskih poklicev in obrti združujejo ukrepe za odpravo brezposelnosti z možnostmi za oživljanje in ohranjanje teh poklicev kot elementov identitete romske skupnosti.

V okviru sprejetih ukrepov, ki so namenjeni odpravi vzrokov brezposelnosti pripadnikov romske skupnosti in dvigu izobrazbene ravni so se sosednje države odločile tudi za različne oblike štipendiranja pripadnikov romske skupnosti kot oblike pozitivne diskriminacije. V Avstriji je bil v letu 1995 ustanovljen poseben sklad v te namene, ki so ga ustanovili le nekaj dni po napadu v Obrewartu. Sklad upravljata in vodita Kulturno združenje avstrijskih Romov in kulturno združenje Romov iz Oberwarta. Mesto Dunaj je ob ustanovitvi sklada prispevalo 125.000 Eurov začetnega kapitala.

Na Madžarskem pa se je ob uveljavitvi posebnih ugodnosti na področju štipendiranja za romske študente postavilo vprašanje preverjanja opredeljevanja pripadnikov romske skupnosti, saj so se pojavljali dvomi o tem, da so med prijavljenimi kandidati tudi ne- Romi, ki so le želeli izkoristiti ponujene ugodnosti⁴⁷.

Ukrepi nacionalnih zaposlitvenih strategij zajemajo vključevanje mladih Romov v osnovne in poklicne šole; vključevanje odraslih Romov v programe izobraževanja; spodbujanje

---

⁴⁵ South East Europe Regional Project to Promote Employment Opportunities for Roma, Training workshop for the staff of local employment services working with Roma jobseekers
WORKSHOP II – CROATIA, Čakovec, 27–29 May 2002.

⁴⁶ Prispevek je v celoti objavljen v prilogi poročila delavnice iz Čakovca. Tukaj povzemam le bistvene ugotovitve, ki se nanašajo na opis in percepcijo voditelja romskega združenja o vzrokih za nastali položaj in za visoko število brezposelnih Romov.

⁴⁷ Opportunities and limits, the Roma community in Hungary at the Millenium, Budapest 2002, str. 36.

samozaposlovanja; ustvarjanje javnih del za pomoč pri učenju/ zaposlovanje romskih pomočnikov/ in zaposlovanje romskih svetovalcev v javnih službah in uradih, ki delajo s pripadniki romske skupnosti.

Države spodbujajo zaposlovanje pripadnikov romske skupnosti tudi v tistih javnih službah, kjer do sedaj niso bili dovolj zastopani. Tako so npr. konec leta 2002 v Ministrstvu za obrambo na Madžarskem ustanovili poseben oddelek in oblikovali 10 članski odbor z namenom preprečevanja diskriminacije in za varstvo pravic Romov/ vojakov. Eden od ciljev odbora je zagotoviti sorazmerno število Romov med vojaki, sorazmerno njihovem deležu v celotni populaciji. Sistem štipendiranja se razvija v smeri zagotavljanja pomoči mladim Romom, da bi lahko postali poklicni častniki oziroma podčastniki. Pripravljajo se tečaji usposabljanja o romologiji za poveljujoče v vojski. Ob obisku v gimnaziji "Gandhi" v Pečuju / Gandhi Secondary Grammar School Pécs⁴⁸ v februarju 2003 je minister za obrambo populariziral delo v vojaških službah in objavil, da se v Madžarski vojski lahko vsako leto odpre 3.000 novih delovnih mest za mlade Rome in ne Rome.

Spoštovanje kulturne raznolikosti

Posamezne države so v strategijah za izboljšanje položaja Romov posebej izpostavile kot dolgoročni cilj politik na tem področju spoštovanje kulturne raznolikosti na vseh področjih družbenega življenja ter pripoznale pomen spoštovanja romskega jezika in kulture.

Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin med drugim določa, da bodo pogodbenice spodbujale duh strpnosti in medkulturnega dialoga in sprejele učinkovite ukrepe za spodbujanje medsebojnega spoštovanja in razumevanja ter sodelovanja med osebami, ki živijo na njihovem ozemlju, ne glede na njihovo narodno, kulturno, jezikovno ali versko identiteto, še zlasti v izobraževanju, kulturi in javnih občilih (1. odstavek 6. člena)⁴⁹. Sprejele bodo ustrezne ukrepe za varstvo oseb, ki jim lahko grozi diskriminacija zaradi njihove kulturne, narodnostne, jezikovne ali verske identitete (2. odstavek 6. člena).

V začetku marca 2003 je v Debrecenu na Madžarskem potekal mednarodni seminar o vlogi romske kulture v izobraževalnem sistemu. Na 4. dnevnem seminarju so sodelovali strokovnjaki iz sedmih držav. Seminar je organizirala ustanova "Kölcsey Ferenc Protestant Teachers' Training College". Predstavnik Ministrstva za šolstvo na Madžarskem je poudaril, da je še pred desetimi leti samo 3-5% romskih otrok obiskovalo srednjo šolo, ki bi jim zagotovila nadaljnje možnosti vpisa na visokošolski študij. Danes je to razmerje doseglo 20%. Okoli 400 Romov/ študentov diplomira vsako leto na univerzi, vendar se le malokateri med njimi vrača na delo znotraj romske skupnosti. Vendar pa mednarodne izkušnje potrjujejo, da lahko mladi visoko izobraženi Romi, ki delajo kot učitelji ali voditelji znotraj romske skupnosti dosežejo veliko boljše rezultate kot ne-Romi. Minister za šolstvo Bálint Magyar je predstavil prvi del iz 13. delne serije z naslovom "Katitzi", ki je izšel v madžarskem jeziku. Napisala ga je švedska pisateljica Katarina Taikon. S tem se je pričel "Katitzi program" znotraj katerega bo 3.000 izvodov knjige z zgodbo o švedski romski deklici razdeljena v več

---

⁴⁸ V okviru te gimnazije deluje tudi center za Ciganske študije.

⁴⁹ Republika Slovenija in vse sosednje države so članice Okvirne konvencije. Ob preverjanju izvajanja Okvirne konvencije v vsaki posamezni državi je Svetovalni odbor za nadzor nad izvajanjem namenil veliko pozornosti tudi položaju romske skupnosti.

kot 50 madžarskih šolah. Ta program je bil že uporabljen na Češkem in Slovaškem. Namen programa je zmanjševanje predsodkov, diskriminacije in izključevanja z razpravo o romski zgodovini in kulturi. Ilustracije za knjigo so pripravili učenci dveh madžarskih šol.

Skupna izhodišča in ugotovitve

Strateški dokumenti Slovenije in sosednjih držav so usklajeni z evropskimi smernicami na področju ciljev in prioritet socialnih politik, socialnega vključevanja in zaposlovanja, ki romsko skupnost obravnavajo kot eno najbolj ranljivih družbenih skupin. Za izboljšanje položaja Romov je nujna usklajenost mednarodnih in nacionalnih političnih strategij, programov in instrumentov, ki se nanašajo na področja odprave revščine in preprečevanja socialne izključenosti (zaposlovanja, izobraževanja, stanovanjskih razmer), anti diskriminacijske zakonodaje in sodelovanja za vzpostavljanje možnosti za medkulturni dialog, odpravo predsodkov in ozaveščanje o pomenu kulturne raznolikosti.

Pri uresničevanju teh dokumentov v praksi in integraciji romske skupnosti v socialno okolje pa se tako državne oblasti kot tudi pripadniki romske skupnosti v Sloveniji in v sosednjih državah srečujejo z nekaterimi sorodnimi problemi sistemske narave, kot je npr. interpretacija pojmov o posebnih ukrepih oz. pozitivni diskriminaciji in pravici do izbire ali narodnostnega (ne) opredeljevanja.

Pristojne oblasti in predstavniki javnih služb večkrat opozarjajo na pomanjkanje zanesljivih podatkov o številu Romov, katerim so posamezni ukrepi namenjeni, kar predstavlja oviro za načrtovanje in izvedbo ukrepov. V razpravah o izboljšanju položaja in integraciji ob spoštovanju kulturne raznolikosti pa predstavniki romske skupnosti pogosto opozarjajo na dejstvo, da bo cilje programov za integracijo težko doseči, dokler večina Romov nima urejenih bivalnih razmer in elementarnih pogojev za življenje, npr. vode ali elektrike.

Sodelovanje romskih predstavnikov v vseh fazah uresničevanja projektov in programov je še vedno pomanjkljivo. Do razhajanj prihaja tudi v sferi identifikacije z idejo samo opredeljevanja romskega naroda kot konstitutivnega evropskega naroda, s skupnimi cilji in vizijo.

Heterogenost interesov in razslojenost znotraj romske skupnosti otežkoča sprejem in izvajanje enotnih državnih strategij za zagotavljanje enakih možnosti tudi v okviru posamezne države.

Modeli izobraževanja in usposabljanja in predlogi za naprej

Modeli/ načini/ za izobraževanje in usposabljanje Romov, ki potekajo v Sloveniji z namenom zagotoviti povečanje rednega zaposlovanja upoštevajo tako integrativno in protektivno funkcijo teh programov in projektov, ki omogočajo vključevanje Romov v družbo in zmanjšujejo njihovo odvisnost od socialnih pomoči, kakor tudi socializacijske in promocijske cilje v smislu ohranjanja in razvoja elementov etnične identitete romske skupnosti in učinkovite participacije v življenju cele družbe. V tipologiji dejavnosti Evropske unije jih uvrščamo med modele za spodbujanje kulturne raznovrstnosti, odpravo diskriminacije in za izboljšanje položaja marginalnih skupin.

Uporabljajo se naslednji modeli, ki se medsebojno dopolnjujejo:

I model: Integrativni/ vključevanje Romov v programe javnih del in druge programe aktivne politike zaposlovanja

Javna dela in programi namenjeni celotni populaciji;

Javna dela in programi, ki so kreirani samo za Rome.

II model : Socializacijski/odprava vzrokov za brezposelnost in konflikte

Izobraževanje in usposabljanje brezposelnih Romov kot priprava na zaposlitev;

Podpora in pomoč nevladnih organizacij za pospeševanje medkulturnega dialoga.

III model: Eksperimentalni/ inovativni pristopi

Uvajanje novih delovnih možnosti in zaposlitev

Spodbujanje ustvarjalnosti / Priprava dvojezične slikanice

Dejavnosti, ki so namenjene povečanju zaposlovanja Romov in zmanjševanju odvisnosti od socialnih pomoči in se izvajajo v okviru Programa aktivne politike zaposlovanja v Sloveniji, poleg programov javnih del zajemajo spodbujanje samo zaposlovanja Romov, subvencionirane zaposlitve in uvajanje novih poklicev v kataloge poklicnih kvalifikacij. Kljub visokemu številu brezposelnih Romov, pa se pripadniki romske skupnosti v Sloveniji dnevno ukvarjajo z različnimi dejavnostmi, ki jim omogočajo preživetje. Npr. Romi so bili in so še vedno zbiratelji odpadnih surovin kot npr.: jeklo, baker, aluminij svinec, akumulatorji, papir in podobno ter zbiralci zdravilnih zelišč in trav, korenin in lubja, zato se nekatere od teh dejavnosti že vključujejo v redne oblike dela in zaposlitve.

Regionalne razlike

Analiza demografskih podatkov popisa v RS izkazuje bistvene razlike v položaju romske skupnosti v Prekmurju, na Dolenjskem, Posavju in Beli krajini ter v večjih industrijskih centrih. Zato se vsebinski poudarki v izvajanju teh programskih usmeritev razlikujejo po regijah v tistih segmentih, kateri odsevajo prilagajanje konkretnim potrebam okolja in življenja romske skupnosti.

Med Romi na Dolenjskem, Posavju in Beli krajini izstopa izrazito nizka izobrazbena struktura in sorazmerno visoko število pripadnikov romske skupnosti, ki so nepismeni ali brez dokončane osnovne šole. V preteklosti so Romi na Dolenjskem delali kot drobilci kamenja v kamnolomih ali vzdrževalci cest. Danes so ti tradicionalni poklici večinoma izumrli, zahteve na trgu dela glede zahtevanih kvalifikacij in usposobljenosti pa so vedno višje.

Med Romi v Prekmurju je najvišje število upokojencev, kar potrjuje domnevo, da so se že pred časom uspešneje vključevali v zaposlovanje. Romi iz Prekmurja izboljšujejo svoj socialno ekonomski položaj z občasnimi sezonskimi in priložnostnimi deli v sosednji Avstriji⁵⁰. Predvsem prebivalci romskih naselij v obmejnih vaseh na Goričkem se zaposlujejo v Avstriji. Občasno se zaposluje okrog 200 Romov in Romkinj v priložnostnih in sezonskih

---

⁵⁰ Podatke posredovala ga. Simona Neuvirt Bokan, dipl. soc. del, Center za socialno delo Murska sobota.

delih. Opravljajo predvsem dela v kmetijstvu ter gradbeništvu. O natančni številki priložnostnih delavcev ni mogoče govoriti, saj je to delo v veliki meri »na črno«. Nekaj Romov in Romkinj se zaposluje v Avstriji v sezonskih delih z urejenimi papirji, ta številka se giblje okrog cca 50 Romov in Romkinj. V »sezonskih delih«, se zaposluje približno 50 ljudi, ki imajo urejene papirje, zaposlujejo se v večini primerih pri istih delodajalcih več let v času sezonskih del, kot so spomladanska dela v vrtnarstvu (sajenje, pletje, obiranje), jesenska dela v sadjarstvu in vinogradništvu ter vrtnarstvo.

Za pripadnike romske skupnosti, ki živijo v večjih industrijskih centrih (Maribor, Ljubljana , Velenje) je značilno, da imajo višjo stopnjo izobrazbe in da se po splošnih demografskih kazalcih ne razlikujejo bistveno od večinskega prebivalstva. Največji del med njimi so t.i. » ne- avtohtoni Romi«, ki so se priselili iz drugih območij nekdanje skupne države.

I. Model / Integrativni

Vključevanje Romov v programe javnih del

Romi v Sloveniji se vključujejo v programe javnih del zlasti na področjih: ureditve bivalnih razmer, urejanja romskih naselij, sezonska dela na področju kmetijstva, pomoči v procesu izobraževanja ter dela pomočnikov in koordinatorjev v javnih službah. Predstavniki romske skupnosti so kot prioritete za izboljšanje njihovega položaja, zaradi katerih predlagajo izvajanje javnih del, izpostavili naslednja področja: razvoj infrastrukture in legalizacija njihovih (v veliki večini nelegalnih) naselij; pomoč pri izobraževanju in priprave na zaposlitev.

Dejavnosti, ki se izvajajo v okviru programov za zaposlovanje v okviru javnih del izvajajo območni zavodi za zaposlovanje. V letu 2001 je bilo npr. v programe javnih del na Dolenjskem, Posavju in Beli krajini (Območna služba Zavoda za zaposlovanje v Novem mestu) vključenih 55 Romov, in sicer v 10. različnih programih: Urejanje naselij v občini Črnomelj (Komunala Črnomelj), Oživljanje travniških sadovnjakov (Kmetijsko gozdarski zavod Novo mesto), Romi za Rome (Občina Metlika), Arheološko izkopavanje na Kapiteljski njivi (Dolenjski muzej Novo mesto), vzdrževanje javnih površin (Občina Šentjernej) itd. Knjižnica Mirana Jarca iz Novega mesta izvaja projekt »Življenje brez predsodkov« od leta 1999 in v okviru javnih del zaposluje knjižničarko Romkinjo v izpostavi v bibliobusu v naselju Žabjek-Brezje⁵¹.

Za romsko prebivalstvo na območju Prekmurja ne obstajajo posebni programi zaposlovanja, temveč se vključujejo v redne programe za zaposlovanje v okviru javnih del. Na območju, ki ga pokriva Območna služba Zavoda za zaposlovanje v Murski Soboti so se Romi vključevali v različna javna dela v svojem okolju. Posebnih programov, kamor bi se vključevali izključno Romi, v Prekmurju niso organizirali⁵².

Javna dela so zelo primerna oblika za zaposlovanje romskih koordinatorjev/pomočnikov v javnih službah npr. na območnih enotah zavoda za zaposlovanje, centrih za socialno delo, šolah ter kot oblika usposabljanja in priprava na zaposlitev, ki lahko preraste v stalne oblike zaposlovanja pripadnikovupnosti etc.

---

⁵¹ V okviru projekta Življenje brez predsodkov III ali »Romska skupnost kot ciljna skupina uporabnikov Knjižnice Mirana Jarca« je bila v letu 2001 podaljšana zaposlitev delavke romskega porekla preko javnih del v enoti v romskem naselju Žabjek-Brezje.

Vsi podatki o projektu Življenje brez predsodkov III ali »Romska skupnost kot ciljna skupina uporabnikov Knjižnice Mirana Jarca« so povzeti iz poročila, ki ga je pripravila direktorica knjižnice mag. Andreja Pleničar.

⁵² Podatek predstavnice Območne službe Zavoda za zaposlovanje v Murski Soboti na delavnici v Novem mestu.

II model : Socializacijski / odprava vzrokov za brezposelnost in konflikte

Projekti za izobraževanje in usposabljanje kot priprava na zaposlitev Romov

V to skupino projektov »izobraževanja kot priprave na zaposlitev« sodijo projekti za izobraževanje odraslih, ki vključujejo posebne programe za izobraževanje Romov in za premagovanje deficita na področju izobraževanja in zaposlovanja Romov v Sloveniji. Projekte in programe za izobraževanje in usposabljanje kot priprava na zaposlitev Romov izvajajo zavodi/Centri za kulturo in izobraževanje in druge izobraževalne in kulturne ustanove. Dejavnosti vključujejo tudi oblike seznanjanja večinskega naroda s kulturo in posebnostmi romske skupnosti, organizacijo okroglih miz o splošnih vprašanih sožitja ter posebne programe za izobraževanje Romkinj v okviru mednarodnih projektov.

Namen programov je zagotoviti višjo izobrazbeno raven, integracijo romske skupnosti in dvigniti raven in kvaliteto sodelovanja med Romi in ne-Romi. Izobraževalni programi/program za osnovnošolsko izobraževanje in program za socializacijo in integracijo Romov/ so namenjeni nepismenim Romom in tistim, ki niso dokončali osnovne šole, ne glede na njihovo starost. Program za socializacijo in integracijo Romov zajema poučevanje splošnih znanj s področja zdravstvenega varstva, higienskih standardov, gospodinjstva, itd.

Tako se npr. projekt Razvojno izobraževalnega centra RIC v Novem mestu nanaša na organiziranje posebnih izobraževalnih programov za Rome (v to skupino so vključeni tudi romski učenci, ki niso dokončali rednega osnovno šolskega izobraževanja) kot priprave na zaposlitev. V program so vključeni Romi, ki prejemajo socialno pomoč in potrebujejo tečaje za osnovnošolsko izobraževanje in ustrezno poklicno usposabljanje v okviru izobraževanja odraslih. Po individualni pogodbi o prejemanju socialne pomoči je za pripadnike romske skupnosti določena obveznost za vključevanje v proces izobraževanja odraslih kot pogoj za prejemanje socialne pomoči.

Izobraževanje in dodatno poklicno usposabljanje ustvarja boljše zaposlitvene možnosti za Rome. V letu 2003 je npr. Razvojno izobraževalni center /RIC/ v Novem mestu v sodelovanju z območno enoto zavoda za zaposlovanje uspel s posredovanjem pri zaposlitvi v Revozu za pet pripadnikov romske skupnosti, ki so uspešno dokončali osnovnošolsko izobraževanje v okviru programov za izobraževanje odraslih Razvojno izobraževalnega centra /RIC/.

Programi in projekti pomoči pripadnikom romske skupnosti, ki jih izvajajo nevladne organizacije

Nevladne organizacije imajo pomembno vlogo zlasti na področju vzpostavljanja medkulturnih stikov in odpravi predsodkov, saj projekte hitreje prilagajajo vsakokratnim potrebam romske skupnosti ter opravljajo pomembno vlogo tako pri ozaveščanju celotnega prebivalstva kot tudi pri procesih krepitev identitete romske skupnosti.

Društvo zaveznikov mehkega pristanka Krško je v letu 2000 začelo s projekti dela z Romi. Pri svojem delu izvajajo različne programe. Njihovo delo je po naravi terensko v romskih naseljih, saj le tako uspevajo navezati pristnejši stik s populacijo kateri so programi

namenjeni. Pri tem je pomembno, da pobude za programe prihajajo od uporabnikov in da programe dejavnosti oblikujejo skupaj s pripadniki romske skupnosti⁵³.

Pomoč pri pripravljanju na izpite cestno prometnih predpisov

Za mladostnike izvajajo program pomoči pri pripravljanju za opravljanje različnih izpitov (Cestno prometni predpisi, izpit prve pomoči...). Večina odraslih Romov na območju Posavja je nepismenih in slabo razume in govori slovenski jezik, zato imajo velike težave pri opravljanju tovrstnih preizkusov. Pomoč pri pripravi na preizkuse poteka v romskem naselju na domovih uporabnikov in sicer v manjših skupinah (2-3) ali pa tudi individualno, do trikrat tedensko, ker je le tako možno kvalitetno delati in obravnavati snov.

Z opravljanjem teh izpitov bodo Romi dosegli potrebna znanja in se lažje vključevali v družbo, saj je njihovo naselje odmaknjeno od mesta in do romskega naselja ni organiziran avtobusni prevoz. Zato se bodo lažje vključevali tudi v druga izobraževanja, ki so odmaknjena od kraja bivanja, saj bodo s tem dosegli boljšo in bolj varno mobilnost. Zmanjšalo pa se bo tudi število prekrškov in prestajanje zapornih kazni.

Učna pomoč mladostnikom pri programu dokončanja osnovne šole

V program dokončanja osnovne šole je vključenih 9 - 12 uporabnikov. Program poteka pri Ljudski univerzi v Krškem. Ta program se je začel v letu 2000, na pobudo Društva zaveznikov mehkega pristanka in koordinatorice projektov dela z Romi. Začetni oddelek je bil kombiniran oddelek za opismenjevanje in dokončanje 4. in 5. razreda osnovne šole. V lanskem letu je potekalo izobraževanje za 6. Razred osnovne šole osnovne šole, ki ga je uspešno zaključilo devet uporabnikov. Učna pomoč se odvija v romskem naselju na domovih uporabnikov in poteka individualno za vse predmete. Pomoč je potrebna, da lažje obvladujejo snov. Poteka pa tudi redna motivacija za obiskovanje pouka, saj okolje kjer bivajo težje prepozna pomen izobrazbe in zato ni posebej spodbudno za uporabnike. Pomoč in motivacija poteka trikrat tedensko po dve uri. Pomoč izvaja koordinatorica projektov dela z Romi in ena prostovoljka.

Osnovni cilj programa je pomoč romskim mladostnikom pri dokončanju osnovnošolskega izobraževanja, saj večina mladostnikov zapušča redni program izobraževanja v četrtem ali petem razredu osnovne šole. S tovrstno aktivnostjo želijo pomagati romskim mladostnikom pri vključevanju v poklicno izobraževanje, saj bodo tako bolj konkurenčni na trgu delovne sile in bodo lažje prišli do zaposlitve, saj je večina romske populacije v Posavju brezposelna, saj je redno zaposlen le en Rom.

---

⁵³ Prikaz je povzet iz pisnega prispevka Olivere Mirković, koordinatorice in vodje projektov »Dela z Romi«, Društvo zaveznikov mehkega pristanka, Krško

III model: Eksperimentalni model/ inovacije

Uvajanje novih delovnih možnosti in zaposlitev

V okviru inovativnega pristopa k ohranjanju in oživljanju romske kulturne dediščine so v Razvojnem centru v Lendavi pričeli s projekti, ki spodbujajo ustvarjalni potencial pripadnikov romske skupnosti. V letu 2000 so v sodelovanju z Občino Črenšovci pričeli s projektom »Eksperimentalni delovno- izobraževalni Romski center v Romskem naselju Kamenci v občini Črenšovci: Drom/ Pot«, ki uspešno združuje cilje socialne integracije pripadnikov romske skupnosti ter promocije in ohranjanja kulturne dediščine romske skupnosti. Ustanovili so prvi romski muzej v Kamencih, kjer skupaj s predstavniki romske skupnosti pripravljajo umetniške in kulturne dogodke in ustvarjalne delavnice za oživljanje romske kulturno etnološke dediščine in tradicionalnih romskih obrti.

Sredstva so pridobili v okviru projektov » Bogastvo romske kulture« ter »Romano pejtaušago – cigajnsko pajdaštvo« (razpisi Ministrstva za gospodarstvo RS - Agencija za regionalni razvoj) ter v okviru donacijske sheme »Skupni ekonomski prostor-Slovenija/ Madžarska. Ti projekti odpirajo nove možnosti za (samo) zaposlitev pripadnikov romske skupnosti, saj omogočajo fleksibilen delovni čas in individualen pristop.

Spodbujanje ustvarjalnosti / Priprava dvojezične slikanice

Tudi na področju vključevanja romskih otrok v vzgojo in izobraževanje v Sloveniji potekajo inovativni projekti nevladnih organizacij, ki vsebinsko dopolnjujejo izvajanje sprejete strategije o vključevanju romskih otrok v vzgojo in izobraževanje. V letu 2004 je Društvo zaveznikov mehkega pristanka iz Krškega pripravilo projekt izdaje prve večjezične (romsko – slovenske – angleške) slikanice za otroke. Projekt ustvarjanja dvojezične slikanice je namenjen tako romski skupnosti kot tudi širši javnosti. Glavno vodilo projekta je ustvarjalnost in zbiranje gradiva za izdajo dvojezične slikanice, ki jo bodo izdali v naslednjem letu, hkrati pa želijo v javnosti sprožati razmišljanje o drugačnosti in sprejemanju drugačnosti. Projekt so in bodo izvajali v poletnih mesecih, potekal bo na prostem. Projekt ustvarjanja dvojezične slikanice poteka v največjem romskem naselju Kerinov grm, kjer postavijo šotor in pod njim izvajajo kreativne delavnice, ki so namenjene otrokom in pridobivanju gradiva za dvojezično slikanico. Nastanek slikanice je zelo pomemben projekt, katerega rezultat bo slikanica, ki bo prvič večjezično opremljena in bo v literarnem in likovnem smislu sooblikovana s strani otrok, katerim je namenjena. Slikanica bo tako vsebovala kvalitetne ilustracije, ki bodo v obliki računalniškega kolaža združene z otroškimi risbami in slikami v harmonično celoto. Hkrati pa bo to tudi prvo zapisano gradivo v romskem jeziku v Posavju⁵⁴.

---

⁵⁴ Prikaz je povzet iz pisnega prispevka Olivere Mirković, koordinatorice in vodje projektov »Dela z Romi«, Društvo zaveznikov mehkega pristanka, Krško.

Predlogi za naprej

Kontinuiteta in dolgoročno načrtovanje

Delo na projektu CRP »Razvoj modelov za izobraževanje in usposabljanje Romov z namenom zagotoviti povečanje rednega zaposlovanja« je zajelo ustvarjanje podatkovne baze o programih in projektih, ki se v Sloveniji izvajajo za usposabljanje in izobraževanje Romov za povečanje možnosti za zaposlovanje. Vzpostavljena je mreža različnih ustanov, zavodov in nevladnih organizacij, ki delujejo na tem področju. Strateški dokumenti in programi in projekti za izobraževanje in usposabljanje Romov, ki potekajo v Sloveniji z namenom zagotoviti povečanje rednega zaposlovanja so strokovno sodobno in kvalitetno zasnovani.

Odprava vzrokov za brezposelnost in konflikte ter pospeševanje medkulturnega dialoga je zahteven in dolgotrajen proces. Zato morajo imeti projekti za vključevanje Romov dolgoročno vizijo in vsestransko sistemsko podporo.

Splošna ocena udeležencev na delavnici v Novem mestu v oktobru 2004 je bila, da je potrebno zagotoviti kontinuiteto v izvajanju uspešnih programov in projektov, ki so zaenkrat odvisni zlasti od uspešnega kandidiranja na razpisih in ne od sistemske podpore. Strategija bi morala biti načrtovana dolgoročno npr. za celo desetletje, kot je to v mednarodni Dekadi za vključevanje Romov 2005- 2015.

Evalvacija sprejetih strategij

Za sprotno spremljanje izvajanja in preverjanje doseganja ciljev sprejetih strategij v praksi smo udeleženci delavnice (Novo mesto, oktober 2004) predlagali letno evlavacijo sprejetih strategij na državni ravni in organiziranje rednih srečanj- posvetov ali delavnic za oblikovanje možnosti za interdisciplinarno komunikacijo.

Soočanje različnih mnenj nedvomno prispeva k opredelitvi odgovornosti večinskega naroda in samih Romov za kvalitetno sožitje in za medsebojno sodelovanje pri uresničevanju sprejetih projektov in programov, ki so namenjeni izboljšanju položaja Romov na posameznih področjih.

Ustanovitev posebnega sklada za financiranje in štipendiranje Romov

Mednarodne izkušnje potrjujejo, da lahko zagotavljanje finančne podpore posameznikom za začetek/ nadaljevanje šolanja pretrga začarani krog- zgodnje zapuščanje šole in opuščanje rednega šolanja, nizka izobrazbena raven in slabše plačana delovna mesta. Dostopni podatki o položaju romske skupnosti izkazujejo deficit mladih visoko izobraženih Romov, ki bi lahko delali kot romski voditelji znotraj romske skupnosti. Tako se npr. kljub pozitivnemu premiku in pripravljenosti za vključitev romskih koordinatorjev in pomočnikov v zaposlitev, v praksi pojavlja problem zaradi pomanjkanja usposobljenih predstavnikov romske skupnosti (zlasti na Dolenjskem) za tako delo.

S pomočjo donatorjev (nevladnih organizacij, posameznikov in verskih skupnosti, dobrodelnih ustanov npr. Karitas) naj se čimprej ustanovi poseben sklad za izobraževanje in usposabljanje pripadnikov romske skupnosti, ki bi izhajal iz strategij za izboljšanje položaja romske skupnosti. Glede na organizacijsko strukturo v Sloveniji, bi pri pripravi strategije in zagotavljanju finančnih sredstev sodelovali Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvo za šolstvo, Ministrstvo za regionalni razvoj in Urad za narodnosti, Urad za informiranje in tudi Gospodarska in obrtna zbornica, dobrodelne ustanove, privatni investitorji ter vsi tisti Romi, ki so pri svojem delu že uspeli.

Na ta način se bo sistemsko spodbujalo doseganje višje stopnje izobrazbe pripadnikov romske skupnosti, ki bodo s svojim zgledom sposobni pritegniti in motivirati mlade Rome za izobraževanje in sodelovanje v javnem življenju. Številni primeri iz prakse dokazujejo, da so tisti pripadniki romske skupnosti v Sloveniji, ki želijo doseči višjo stopnjo izobrazbe ali nadaljevati šolanje bolj ali manj prepuščeni lastni iznajdljivosti glede zagotovitve sredstev ali pa osebni zavzetosti romskih in ne- romskih aktivistov.

VI. POROČILO Z DELAVNICE V NOVEM MESTU (7. IN 8. OKTOBER 2004)

Delavnica o modelih izobraževanja in zaposlovanja Romov / Predstavitev projektov iz Avstrije, Slovenije in Hrvaške

Poročilo o delavnici (Novo mesto , 7. in 8. oktober 2004)

Splošno

So organizatorji delavnice: Inštitut za narodnostna vprašanja, Avstrijski znanstveni inštitut in Razvojno izobraževalni center iz Novega mesta

Namen delavnice je bil predstavitev primerov iz praks treh držav in predstavitev možnosti za vključevanje v evropske projekte ter preverjanje dejanskega uresničevanja strategij za izboljšanje položaja Romov v Sloveniji na področju izobraževanja in zaposlovanja zlasti ob primerjavi izvajanja predlogov in priporočil za izboljšanje na tem področju, ki so bili sprejeti na prvi mednarodni delavnici v letu 2001 za usposabljanje delavcev lokalnih zavodov za zaposlovanje/ Zaposlitvene možnosti pripadnikov romske skupnosti /, ki je prav tako potekala v Novem mestu.

Projekti za izobraževanje in usposabljanje za povečanje rednega zaposlovanja Romov, ki so bili predstavljeni na delavnici so namenjeni zagotavljanju osnovnih življenjskih pogojev in ustvarjanju možnosti za izboljšanje kvalitete življenja, povečanje dostopnosti storitev javnega sektorja, izboljšanje sožitja med Romi in ne- Romi ter olajšanje sodelovanja romske populacije v procesih odločanja na državni in lokalni ravni. Na evropski ravni se je že izoblikoval pristop, ki se zrcali v sprejetem Priporočilu Sveta Evrope o zaposlovanju Romov ter v dokumentih OVSE, v programih EU in Združenih narodov.

Projekti za odpravo rasizma in ksenofobije ter diskriminacije zoper vse ranljive skupine (tudi Rome) že potekajo v okviru evropske pobude Equal, v letošnjem letu pa se bodo vključili tudi nekateri projekti iz Slovenije. Dosežena znanja se na mednarodni ravni posredujejo tudi v okviru dolgoročnih strategij za izboljšanje položaja Romov v državah Srednje in JV Evrope, npr. v »Dekadi za vključevanje Romov«, zato je tako sodelovanje koristno za Slovenijo, ki sicer ni vključena v ta program v okviru Dekade kot prejemnica sredstev.

Mednarodne primerjave so potrdile izhodiščne ugotovitve, da je v Sloveniji, tako kot v večini evropskih držav, nizka izobrazbena struktura in poklicna usposobljenost pripadnikov romske skupnosti največja ovira za povečanje rednega zaposlovanja.

Zaradi nizke stopnje dosežene formalne ravni izobrazbe, usposabljanje Romov za zaposlovanje zajema tudi pripravo na zaposlitev: odpravo nepismenosti, osnovnošolsko izobraževanje in tečaje splošnih znanj za usposabljanje za mladino in odrasle. Možnosti za zaposlovanje Romov v Sloveniji zajemajo predvsem vključevanje Romov v programe javnih del (npr. na področjih: ureditve bivalnih razmer, izobraževanja, kmetijstva). Predstavniki romske skupnosti so kot prioritete za izboljšanje njihovega položaja, zaradi katerih predlagajo izvajanje javnih del, izpostavili naslednja področja: razvoj infrastrukture in legalizacija njihovih (v veliki večini nelegalnih) naselij; izobraževanje in zaposlovanje.

Ta izhodiščni pristop pa je potrebno dograditi z ustreznimi oblikami vključevanja novih dosežkov in metod dela v obstoječe systemske rešitve in okrepiti finančno podporo z ustanovitvijo novih možnosti za financiranja, npr. z ustanovitvijo posebnega sklada za financiranje in štipendiranje Romov ter z različnimi donatorskimi mrežami. Namen je zagotoviti ustrezno družbeno, finančno in moralno pomoč in strokovno vodenje za uresničevanje temeljnih človekovih pravic in pravice do optimalnega osebnojnega razvoja tudi za pripadnike socialno ogroženih skupin.

Mednarodne izkušnje potrjujejo, da lahko zagotavljanje finančne podpore posameznikom za začetek/ nadaljevanje šolanja pretrga začarani krog- zgodnje zapuščanje šole in opuščanje rednega šolanja, nizka izobrazbena raven in slabše plačana delovna mesta. Mladi visoko izobraženi Romi, ki delajo kot učitelji, mediatorji ali voditelji znotraj romske skupnosti z osebnim vzgledom dosegajo veliko boljše rezultate kot ne-Romi pri motivaciji za nadaljnje izobraževanje romskih otrok.

Način dela

Delo je potekalo v dveh delovnih skupinah in na plenarnih sejah.

Na plenarnih sejah smo se udeleženci seznanili z mednarodnimi izkušnjami- Nacionalnim programom za Rome iz Hrvaške, projektom iz Obertwarta (Avstrija)⁵⁵ in z analizo delovanja Svetovalnega odbora Sveta Evrope za izvajanje Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin.

Prva delovna skupina je obravnavala izobraževanje (moderatorka: Meta Gašperšič, pomočnica direktorice Razvojno izobraževalnega centra iz Novega mesta).

Druga delovna skupina je obravnavala nove pristope k povečanju zaposlitvenih možnosti za romske skupnosti na državni in na lokalni ravni(moderator: Frane Smerdu, direktor območne enote Republiškega zavoda za zaposlovanje v Novem mestu)

Udeleženci

Delavnice so se udeležili: direktorica Urada za narodne manjšine iz Hrvaške Milena Klajner, štirje predstavniki Romske skupnosti (podpredsednik Zveze Romov Slovenije Anton Hudorovac, občinski svetnik v mestni občini Novo mesto Roman Tasič, romski svetovalec na območni enoti zavoda za zaposlovanje v Murski soboti Darko Rudaš, romski svetovalec na območni enoti zavoda za zaposlovanje v Novem mestu Mitja Bulič), predstavnika Urada za narodnosti pri Vladi Republike Slovenije Vesna Kalčič in Stane Baluh, podžupan Mestne občine Novo Mesto, g. Dular, Danica Ošljaj, podsekretarka na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve Republike Slovenije, direktorica območne enote Republiškega zavoda za zaposlovanje v Murski soboti Cvetka Sreš, direktor območne enote Republiškega zavoda za zaposlovanje v Novem mestu Frane Smerdu, ravnatelj OŠ v Bršljinu Anton Dragan, socialni delavec na območnem centru za socialno delo Polde Jevšek, predstavnica podjetja Portoval Silva Bajuk, direktorica Centra za izobraževanje in kulturo iz Črnomlja mag Nada Žagar, članica Svetovalnega odbora za nadzor nad izvajanjem Okvirne konvencije Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin mag Mirjana Domini, sodelavka na projektu o standardizaciji romskega jezika Živa Antauer, nosilci in izvajalci projektov o Romih, ki potekajo v Avstriji,

---

⁵⁵ Glej gradivo v prilogi III

Sloveniji in na Hrvaškem in uslužbenci območnih enot zavoda za zaposlovanje v Novem mestu in v Murski soboti (glej seznam prisotnih v prilogi V) ter predstavniki soorganizatorjev:

Dr Miroslav Polzer, direktor Avstrijskega znanstvenega Inštituta, Meta Gašperšič, pomočnica direktorice Razvojno izobraževalnega centra iz Novega mesta in dr Vera Klopčič iz Inštituta za narodnostna vprašanja, odgovorna nosilka projekta CRP »Romi v procesih evropske integracije/razvoj modelov izobraževanja in usposabljanja Romov za povečanje rednega zaposlovanja«.

Skupne ugotovitve

Splošna ocena udeležencev je bila, da je potrebno zagotoviti kontinuiteto v izvajanju uspešnih programov in projektov, ki so zaenkrat odvisni zlasti od uspešnega kandidiranja na razpisih in ne od sistemske podpore. Strategija bi morala biti načrtovana dolgoročno npr. za celo desetletje, kot je to v mednarodni Dekadi za vključevanje Romov 2005- 2015.

V praksi se dogaja, da se zaradi tega ker ni nadaljevanja posameznih projektov, izgubijo pozitivni učinki. Zagotoviti je potrebno tudi stalne oblike povezav in izmenjave informacij. Potrebno je poiskati sistemske rešitve na nacionalni ravni in jih izvajati skozi dolgoročno načrtovane operativne rešitve na lokalni ravni, upoštevaje vse segmente znotraj romske skupnosti. Nacionalni pristop je nujen tako na področju doktrine in opredelitve splošnega izhodiščnega pristopa, načinu zagotavljanja sredstev ter za dolgoročno načrtovanje dejavnosti. Udeleženci predlagamo letno evlavacijo sprejetih strategij na državni ravni.

Delovno mesto romskega koordinatorja, ki se izvaja predvsem v okviru javnih del bi bilo v nadaljevanju potrebno vključiti kot redno obliko dela. Do vzpostavitve tega novega delovnega mesta pa pomeni to predvsem novo delovno mesto, s katerim se širi prostor in odpirajo nove možnosti za komunikacijo z romsko skupnostjo, ne posega pa v obstoječo sistemizacijo znotraj ustanov.

Potrebno je razviti sistem preverjanja znanj na državni ravni in priznanje dosežene izobrazbe romskih koordinatorjev kot javno veljavne izobrazbe, ki se izkazuje z ustreznimi certifikati, ter ta delovna mesta sistemizirati v vseh javnih službah, ki delujejo na področju stikov z romsko skupnostjo.

Kljub pozitivnemu premiku in pripravljenosti za vključitev romskih koordinatorjev in pomočnikov v zaposlitev, se v praksi pojavlja problem (zlasti na Dolenjskem) ker ni dovolj usposobljenih pripadnikov romske skupnosti za tako delo. Potrebne so prilagoditve in fleksibilen pristop na lokalni ravni. Doseženi so določeni rezultati zlasti pri območnih enotah zavodov za zaposlovanje v Novem mestu in v Murski soboti ter pri centrih za socialno delo.

Na operativni ravni se izvajalci, zlasti na Dolenjskem in v Beli krajini, soočajo s problemi nesporazumov in ne enotnosti znotraj romske skupnosti, saj je težko identificirati sogovornika, ki bi predstavljal celotno romsko skupnost na določenem območju. Zato je potrebno na lokalni ravni uporabljati individualne postopke, ki pa zahtevajo več časa in jih je težje urediti in sistemizirati. V dejavnostih je zato težje zagotoviti preglednost ali pa določiti skupinske cilje, ki bi jih sprejelo večje število pripadnikov romske skupnosti.

Izboljšanje položaja Romov v Evropi sodi med prednostne naloge uresničevanja programov socialne kohezije in odprave socialne izključenosti, ter odprave predsodkov in nestrpnosti.

Številne študije in mednarodna poročila uvrščajo Rome v izrazito socialno ogrožene marginalne skupine. Vendar pa bodo ukrepi » pozitivne diskriminacije« dosegli svoj namen le, če bodo usmerjeni v točno določen cilj in če bodo omejeni za čas, ki je potreben da se dosežejo »enake možnosti«, nikakor pa to ne sme postati trajna oblika reševanja.

Priporočila

1) Zaradi slabe izobrazbene strukture, priprava na zaposlitev vključuje opismenjevanje, izobraževanje in usposabljanje odraslih Romov. Udeleženci podpiramo strategijo za vključevanje Romov v izobraževanje (del o izobraževanju odraslih).

2) V izvajanju in zakonskem urejanju, ki predvideva olajšave za delodajalce, ki zaposlijo težje zaposljive osebe naj se uporabi bolj fleksibilna oblika, saj zahteva po zaposlitvi » za nedoločen« čas za pripadnike romske skupnosti v mnogih primerih ni realistična.

3) Ustanovi naj se poseben sklad za izobraževanje in usposabljanje (glej izvlečke iz gradiva o skladu iz Črne gore v prilogi I), s pomočjo donatorjev (nevladnih organizacij, posameznikov in verskih skupnosti, dobredelnih ustanov npr. Karitas), ki bi izhajal iz strategije razreševanja kot celote. Glede na organizacijsko strukturo v Sloveniji, bi pri pripravi strategije in zagotavljanju finančnih sredstev sodelovali Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvo za šolstvo, Ministrstvo za regionalni razvoj in Urad za narodnosti, Urad za informiranje in tudi Gospodarska in obrtna zbornica, dobrodelne ustanove, privatni investitorji ter vsi tisti Romi, ki so pri svojem delu že uspeli.

Sklad je priložnost da se v razreševanje perečih vprašanj vključijo različne družbene strukture, ki lahko vplivajo na spremembe v pristopu in načinu obravnave.

4) Sistemsko se naj spodbuja doseganje višje stopnje izobrazbe pripadnikov romske skupnosti, ki bodo s svojim zgledom sposobni pritegniti in motivirati mlade Rome. Številni primeri iz prakse dokazujejo, da so tisti pripadniki romske skupnosti, ki želijo doseči višjo stopnjo izobrazbe ali nadaljevanje šolanja bolj ali manj prepuščeni lastni iznajdljivosti glede zagotovitve sredstev ali pa osebni zavzetosti romskih in ne- romskih aktivistov.

5) Oblike zaposlovanja pripadnikov romske skupnosti morajo iz javnih del prerasti v stalne oblike zaposlovanja, vendar pa ne smejo postati konkurenca profitnim ustanovam. Prav tako je treba poseči tudi na druga področja, ne le na komunalno.

Javna dela so zelo primerna oblika za zaposlovanje Romov, kot oblika usposabljanja in priprava na zaposlitev, ki lahko preraste v stalne oblike zaposlovanja. Zato morajo biti Romi opredeljeni kot ciljna skupina, ki se vključuje v te programe, v okviru javnih del pa omogočiti zaposlovanje romskih koordinatorjev npr. na območnih enotah zavoda za zaposlovanje, centrih za socialno delo, šolah etc. Zaradi specifičnosti položaja romske skupnosti, mora biti za to skupino predvideno daljše obdobje vključevanja v programe javnih del.

Priloga I

Sklad za štipendiranje Romov / SCHOLARSHIP FUND (FOUNDATION)/ v Črni gori

Izobraževanje je eno najpomembnejših vprašanj za Rome v Črni gori. Glede na rezultate študije “ Pregled gospodinjstev Romov, Aškalij in Egipčanov ter beguncev v Črni gori”⁵⁶, ki je zajela intervjuance starejše od šest, je med vprašanimi kar 92.9% takih ki trenutno ne obiskujejo redne šole. Med njimi jih 63.1% nima izobrazbe, 21.3% ima nedokončano osnovno šolo, 2.3% dokončane štiri razrede srednje šole in 0.3% ima univerzitetno izobrazbo.

Urad OVSE v Podgorici je v sodelovanju z Ministrstvom za šolstvo in znanost ter Ministrstvom za manjšine v Črni gori spodbudil ustanovitev Sklada za štipendiranje Romov v okviru projekta “Razvoj in usposabljanje Romskih voditeljev”.

Načrtovani so trije programi usposabljanja:

novinarji

romski mediatorji v izobraževanju /edukatorji/

aktivisti v NVO

Projekt predvideva razvoj curriculuma za Romske edukatorje na črnogorski Univerzi, tako da bo pridobljeno znanje romskih pomočnikov enakovredno znanju drugih diplomantov z Univerze. Projekt zajema tudi pomoč romskim učencem, ki so zapustili šolo, da bi dokončali srednjo šolo. Veliko Romov si zgodaj ustvari družino in vzdržuje družino s slabše plačanimi in težkimi deli, ki jim ne dopuščajo da bi dokončali šolanje. Z zagotavljanjem finančne podpore posameznikom za začetek/ nadaljevanje šolanja se lahko pretrga začarani krog-zgodnje zapuščanje šole in rednega šolanja.

Cilj

Cilj sklada je omogočiti dostop Romov do sredstev za začetek/ nadaljevanje rednega šolanja. To je zelo potrebno zlasti glede na celotno socialno- ekonomsko situacijo Romov v Črni gori.

Upravljanje

Statut sklada bo določil mandat in sestavo Upravnega odbora sklada, ki mora takoj po ustanovitvi pripraviti triletno strategijo. Upravni odbor sestavljajo predstavniki :

- Ministrstva za šolstvo
- Ministrstva za manjšine
- Romskih društev
- Romskih študentov
- Donatorjev
- Mednarodnih organizacij (OVSE, Svetovna banka, UNICEF...)

Ministrstvo za izobraževanje se je zavezalo zagotoviti zaposlitev za pomočnike/ mediatorje/v izobraževanju, ko bodo dokončali izobraževanje.

---

⁵⁶ “Household survey of Roma, Ashkaelia and Egyptians, Refugees and IDPs in Montenegro”

July 2003, Podgorica, United Nations Development Programme, Liasion Office in Podgorica, Institute for Strategic studies and Prognoses, Podgorica.

Priloga II Odgovori obeh romskih koordinatorjev

Mitja Bulič

1. Področje dela: na Zavodu in druge dejavnosti?

Skoraj eno leto sem že kot študent zaposlen na ZRSZ, in sicer kot ti. romski koordinator. Moje področje dela so torej Romi, katerim s pomočjo ostalih svetovalk pomagamo priti do zaposlitve. To pa vsekakor ni enostavno, saj vemo da gre za populacijo ki ima izredno nizko izobrazbeno raven. Kandidate oz. Brezposelne osebe sem nekaj časa spoznaval, bodisi preko Informativnih seminarjev, ki smo jih prirejali zanje, bodisi preko pogovorov, ki so jih imeli s svojimi svetovalkami, in sem bil ob tem navzoč. Njihova največja pomanjkljivost, kot že rečeno, je ravno nizka izobrazbenost, na osnovi česa te kandidate najprej usmerjamo v dokončanje OŠ. Nekaj Romov je OŠ že imelo, nekaj jih jo je končalo pred kratkim, in s takimi se pogovarjamo o morebitnem nadaljevanju šolanja ali pa o zaposlitvi. Letos smo nekaj takih uspešno posredovali za zaposlitev v Revozu. Poleg tega jih napotimo tudi v javna dela, sezonska dela in tudi v ostale programe Aktivne politike zaposlovanja. Tudi zasebno kar veliko časa namenim ravno vprašanju Romov. Trenutno v sodelovanju z Razvojno izobraževalnim centrom v Novem mestu (RIC) predavam o zgodovini in kulturi Romov. Gre za predavanja, ki so namenjena tako učiteljskim zborom kot tudi učencem višjih razredov OŠ (v okviru predmeta Etika in državljska vzgoja). Večkrat nudim pomoč našemu društvu Roma, sodelujem z občinskim svetnikom za Rome in še bi lahko našteval.

2. Stiki s pripadniki Romske skupnosti

Teh stikov je sedaj, ko sem na ZRSZ, kar veliko. Srečujem se z Romskimi svetniki, predstavniki društev, in tudi s posameznimi Romi, ki se ob morebitnih težavah obrnejo name. Ko sem nastopil delo Romskega koordinatorja sem takoj na začetku obiskal večino naselij, se predstavil in tudi praktično doživel razmere, v katerih nekateri Romi še živijo. Priznati moram, da sem bil sprva resnično šokiran, saj sem bil navajen slike iz Bele krajine, kjer so naselja dokaj urejena, čista (z nekaj izjemami), tu pa so ponekod razmere bile povsem nehumane, da ne rečem katastrofalne. Sedaj sem te izkušnje vesel, saj lahko presojam iz kakšnega okolja ti ljudje in predvsem ti otroci prihajajo.

3. Največji dosežek pri dosedanjem delu

Ugotovil sem, da je to področje Romskega vprašanja izredno kompleksno, in da se rezultati merijo s povsem drugačnimi normativi kot jih uporabljamo za neromsko prebivalstvo. Za nas je sedaj uspeh že to, da se na povabilo za Informativni seminar odzove od 90% pa vse do 100% povabljenih, saj je bilo na začetku povsem drugače. Udeležba je bila zelo nizka, vedno pod 50%, mnogokrat še veliko manj. Velik uspeh ali pa napredek vidim v tem, da se Romi o tem, kar sem jim povedal sam, ali pa katera od svetovalk, med seboj pogovarjajo. Ko je prišla naslednja skupina iz naselja, je že vedela nekaj stvari, postavljali so vprašanja. Če se nekdo ni mogel udeležiti predavanja, se je opravičil in tudi dostavil ustrezno "opravičilo". Resda so to morda nekomu zdijo zanemarljivi koraki, a so za to populacijo izrednega pomena in vodijo tudi do določenih uspehov. Eden izmed teh je že omenjena zaposlitev v Revozu, redno prihajanje na Javna dela in nenazadnje nadpovprečna uspešnost pri obiranju jabolk.

4. Največje ovire

Biti moram iskren in povedati da sam vidim največjo oviro v Romih samih. Največkrat so strašno nezainteresirani za sodelovanje tako na področju izobraževanja kot tudi na področju zaposlovanja. Imajo povsem drugačen sistem vrednot, ki se mnogokrat ne ujema z našimi predstavami. Poleg tega, pa bi rad opozoril na skrajno nestimulativnost trenutne socialne politike, saj le-ta v bistvu več ugodnosti nudi povsem brezposelnemu kot tistemu ki je recimo preko našega programa vključen v Javna dela.

5. Predlogi za naprej

Sam vidim rešitev najprej v izobraževanju Romov. Tako odraslih kot tudi otrok. Če Rom dokonča določeno stopnjo izobrazbe, bi mu lahko pomagali dobiti službo, in z modelom pozitivne diskriminacije morda zainteresirali tudi ostale Rome, ki bi v kandidatu našli pozitiven zgled. Zagotovo bi bila dobrodošla, če ne celo nujno potrebna državna strategija reševanja tega vprašanja. Premnogokrat je breme in vsa teža problema naložena na osamljena ramena svetovalcev zaposlitve, svetovalcev na Centrih za socialno delo in učiteljev. Ti so omejeni z zakoni in konfrontirani s populacijo ki jih večkrat sploh ne razume (problem komunikacije, jezika) in kar je največji problem, konfrontirani so s populacijo ki jih velikokrat noče razumeti. Strokovnjaki različnih področjih naj bi v sodelovanju z Romi samimi izoblikovali nacionalni program, ki bi dolgoročno pripeljal do željenih rezultatov, pa ne samo za Romsko ampak tudi večinsko prebivalstvo. Potrebna bi bila ustrezna kontinuiteta tega programa, saj vemo da se takšne spremembe ne zgodijo čez noč. Bistveni premik pa bi se moral zgoditi sredi Romske populacije same, saj takšen odklonilni odnos ki ga imajo danes, ne pripelje nikamor ob še tako dobri strategiji razvoja.

Darko Rudaš

1. Področje dela: na Zavodu in druge dejavnosti?

V okviru javnih del sem kot pripadnik romske skupnosti zaposlen na Zavodu za zaposlovanje Območna služba Murska Sobota. Brezposelnost Romske populacije se najpogosteje poskuša reševati skozi različne programe aktivne politike zaposlovanja, kot sredstvom za njeno odpravljanje. Zato sem razporejen na programu aktivne politike zaposlovanja, in sicer kot tako imenovani informator- koordinator pri zaposlovanju Romov.

Svojo zaposlitev ocenjujem, kot pridobitev na zaposlitvenem področju za Romsko populacijo, saj je dana neposredna možnost, da Romi sami na nek način sodelujemo pri razreševanju in iskanju novih zaposlitvenih možnosti. Vsekakor pa je pridobitev tudi za Zavod za zaposlovanje, ki zaposlitev pripadnika Romske skupnosti opredeljuje, kot dobra praksa, ki bi jo bilo smiselno prakticirati še kje drugje, kjer se Romi pojavljajo kot stranke oz. uporabniki storitev.

Moje področje so Romi in pomagam Romom, ki se vključujejo v programe zaposlovanja, ki jih izvaja Zavod za zaposlovanje, svetovalcem in delodajalcem, pri razreševanju manjših ali večjih težav.

Pomagam tudi navezovati stike med državnimi institucijami, občinami in Romi.

Priznati moram, da nizka izobrazbena raven Romske populacije v kombinaciji z drugačnimi življenjskimi navadami in vsemi specifičnimi vzorci ne omogoča enostavnih rešitev, pa vendarle z pravo informacijo z moje strani, kot pripadnika Romske skupnosti in dobrega poznavalca specifičnega načina življenja Romov z stroko svetovalcev Zavoda za zaposlovanje

dajejo popravke na določena področja, predvsem tista področja, ki prispevajo k zmanjšanju zaposlitvene diskriminacije in povečujejo možnosti za zaposlovanje Romov.

Drugače pa se ukvarjam tudi z drugimi dejavnostmi, ki so sicer izven mojega dela na Zavodu za zaposlovanje, so pa vezani na Romsko populacijo.

Že v drugem mandatu sem občinski Romski svetnik MOMS in predsednik Krajevne Skupnosti Pušča(edina Romska krajevna skupnost v Evropi)

2. Stiki s pripadniki Romske skupnosti

Za mene so zelo pomembni stiki s pripadniki Romske skupnosti predvsem pa dobri odnosi. Moje izkušnje potrjujejo dejstvo, da je za uspešno delo z Romi pogoj zaupanje, spoštovanje in upoštevanje eden drugega ne glede na funkcijo, ki jo posameznik ima.

Vesel sem, da mi je uspelo sestaviti relacijo spoštovanja in zaupanja med mano kot zaposlenega na Zavodu za zaposlovanje in Romov, ki se pojavljajo kot stranke oz. uporabniki storitev. Rezultat vsega tega so pozitivni premiki, predvsem pri naraščajočem številu deleža Romov vključenih v različne oblike izobraževanja, prav tako pa se opazno povečuje število novih vključitev v programe APZ. Vse več pa je tistih, ki uspešno končajo program v katerega so bili vključeni. To pa so osnovne smernice, ki lahko sledijo že zastavljeni strategiji boja proti brezposelnosti Romske populacije. Vendar situacija kljub izboljšanju nam ne omogoča zadovoljstva z doseženim.

Zato si sam prizadevam, da je teh stikov čim več in to v obliki motivacije, saj je še vedno večji del takšnih, ki potrebujejo aktivno spremljavo in vmesno dodatno motivacijo.

Rad delam z Romi, veliko se pogovarjam z njimi, jim prisluhnem in skupaj z njimi iščem rešitve za izboljšanje razmer v katerih živimo. Sem kritičen in odkrit, kar danes žal ni vrlina. Pa vendarle ostajam tak.

3. Največji dosežek pri dosedanjem delu

Zame je dosežek pri dosedanjem delu to, da izpolnjujem pričakovanja, ki so ga pričakovali z mojo zaposlitvijo na Zavodu za zaposlovanje, ker pa je delo na Zavodu za zaposlovanje timsko delo je za mene največji dosežek to, da sem eden izmed tistih v tem strokovnem timskem delu, ki v okvirju svoje redne dejavnosti izboljšujejo položaj Romov na zaposlitvenem področju.

Skupna ocena je, da se situacija izboljšuje v vseh pogledih.

Dvig izobrazbene strukture Romske populacije je pozitivna posledica pospešenega naraščanja razvoja človeških virov z naraščajočim številom deleža Romov vključenih v različne oblike izobraževanja. Potrebno pa je poudariti, da je bilo ogromno dela vložena predvsem v motivacijo brezposelnih oseb (Romi).

Osebni dosežek, ki se ga veselim skupaj z zaposlenim Romom, pa je da sem uspel delodajalca kljub njegovim nasprotovanjem prepričati, da je za zaposlil Roma.

Danes tega delodajalca ne rabim več prepričevati, kajti med desetimi izbrani je še najbolj zadovoljen z Romom. To pa potrjuje dejstvo, da je negativni predsodek delodajalca eden izmed razlogov visoke stopnje brezposelnosti Romov.

4. Največje ovire

Nizka izobrazbena raven Romov, negativni predsodek delodajalca in premajhna aktivnost brezposelnih Romov.

Obrazložitev

Tehnološki in gospodarski razvoj narekuje vse večje zahteve po usposobljenih delavcih, ki razpolagajo z znanji, veščinami in spretnostmi, potrebami za opravljanje določenega dela. Prav zaradi tega pojava in nizki izobrazbeni strukturi, Romi spadajo v kategorijo tistih oseb, ki v hitro razvijajoči se tehnologiji dela najtežje najdejo zaposlitev. Tako, da trg delovne sile ni naklonjeno Romske populaciji in zaradi slabega položaja in nenaklonjenosti trga delovne sile je aktivnost brezposelnih Romov slabša kot pri večinski populaciji, to pa še dodatno oddaljuje Rome od zaposlitve. Posledica tega je nadpovprečna brezposelnost Romske populacije, katero lahko razlagamo s kot tako imenovanim lestvičnim učinkom.

Ob splošnem naraščanju brezposelnosti bolj usposobljeni delavci zasedajo delovna mesta za manj usposobljene in tako konec koncev Romi z nizko stopnjo izobraženosti in premalo usposobljenosti ostanejo v večji meri brezposelni in tako spadajo v kategorijo ki tvorijo jedro brezposelnih.

Posledično postane problem, da se Romi v rani mladosti privadijo obstoječi stopnji brezposelnosti in statusu ki ga dobijo (nestimulativnost trenutne socialne politike), družba pa to ocenjuje kot prostovoljno brezposelnost, kar posledično vodi v družbene spore in povečuje negativni predsodek delodajalca do Roma.

5. Predlogi za naprej

Tranzicijski procesi so povzročili večji obseg segmentacije na trgu dela in s tem slabšanje dostopa ciljnih skupin do dela in nekoliko še bolj Rome.

Osnovni cilj mora biti zagotavljanje enakih možnosti in aktiviranja Romov.

Možnosti zagotoviti z naslednjimi ukrepi:

- povečanje enakih možnosti za zaposlitev ali aktivnost v vseh poklicih in dejavnosti,
- zagotovitev posebne podpore Romom pri ustanavljanju lastnih podjetij (Rom zaposli Roma),
- zagotovitev povečanja udeležbe Romov v programih izobraževanja in usposabljanja,
- razvijanje ukrepov za preprečevanje, odkrivanje in odpravljanje vseh oblik diskriminacije pri iskanju zaposlitve in vstopu v zaposlitev.

Za integracijo Romske populacije bi morali razvijati naslednje ukrepe:

- priprava posebnih projektov za zaposlovanje Romov,
- uvajanje prilagojenih oblik priprave na zaposlitev,
- izdaje publikacije o položaju Romov na trgu dela.

Zelo pomembno je, da so Romi vključeni v celotni sistem socialne politike, podatki potrjujejo, da smo v velikem obsegu vključeni samo na področju socialnega varstva, to so razni socialni transferji, ki na nek način samo blažijo trenutno stanje, ne dajejo pa popravke na omenjena področja.

V primeru socialne usklajenosti pa bi bili Romi vključeni tudi na druga področja socialne varnosti, kot so zaposlovanje, izobraževanje, zdravstvo in varstvo družin.

Na Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve in Zavodu za zaposlovanje izvajajo posebne programe aktivne politike zaposlovanja in prav preko aktivne politike zaposlovanja prišli do izkušnje, kako je Rome možno uspešno vključiti v te programe, na drugi strani pa

izkušnje, kako po končanih programih poklicnega usposabljanja ali osnovnošolskega izobraževanja Romi zelo težko dobijo zaposlitev, kajti delodajalci zavračajo Rome, če na voljo imajo druge kandidate.

Zaradi omenjene situacije bi veljalo razmišljati o ustanovitvi SKLADA ZA SPODBUJANJE ZAPOSLOVANJA ROMOV.

Država bi morala pripraviti akt o ustanovitvi takega sklada. Sklad bi odločal o pravicah in obveznosti Romov in delodajalcev, predvsem pri subvencioniranju delodajalcev, ki bi zaposlovali Rome, prav tako pa pri storitvah v podpornem zaposlovanju Romov in seveda drugih finančnih spodbudah.

Prioriteta sklada, bi bili zbiranja podatkov o delodajalcev, ki bi za določeno olajšavo zaposlovali Rome (subvencija, davčna olajšava)

V okviru tega sklada ustanoviti učno podjetje v katerem bi usposabljali posameznike Rome za konkretne potrebe delodajalca. Predhodno pa je treba ustvariti mrežo delodajalcev, ki bi se sami obračali na učno podjetje ali na Zavodu in povedali kakšne so njihove potrebe.

Uspešnost uresničevanja tega cilja je možno zagotoviti s kvalitetnim izvajanjem ukrepov na posameznih področjih in stalnim sodelovanjem Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvo za šolstvo in institucijami socialnih partnerjev.

Pridobljeni podatki, izkušnje in praksa zahteva širšo poglobljeno obravnavo in terja upoštevanje mnogih vidikov in dejstev pri oblikovanju akcijskih programov zaposlovanja in druge načine vključevanja Romov v zaposlitve.

Dejstvo pa je, ko bodo Romi dosegli višjo stopnjo izobrazbe, se bo lahko začelo iskati druge načine vključevanja Romov v zaposlitve.

Svoj položaj na trgu dela in skupnosti v kateri živi bo lahko spreminjal le izobražen Rom.

Priloga III Izvleček iz »Nacionalnega programa za Rome«, ki ga je Vlada Republike Hrvaške sprejela v novembru 2003

VIII. poglavje: Vzgoja in izobraževanje

Romi in pripadniki narodnih manjšin v Republiki Hrvaški uresničujejo pravico do vzgoje in izobraževanja v jeziku in pisavi narodnih manjšin v skladu z Ustavo Republike Hrvaške, Ustavnim zakonom o pravicah narodnih manjšin ter z Zakonom o vzgoji in izobraževanju v jeziku in pisavi narodnih manjšin.

Romski otroci morajo biti enakopravno vključeni v vse vzgojno- izobraževalne ustanove, tako da bodo pridobili enake možnosti za kvalitetno šolanje do mej lastnih možnosti, tako kot vsi drugi otroci.

Zaradi nezadostnega poznavanja hrvaškega jezika, socialne in materialne prikrajšanosti okolja iz katerega prihajajo in iz številnih drugih vzrokov, niso vsi romski otroci vključeni v vzgojno- izobraževalni sistem, kljub temu da izpolnjujejo zahtevane pogoje (starost, fizične in psihične sposobnosti, itd.). Ministrstvo za izobraževanje in šport nima točnih podatkov o številu Romov, ki bi morali biti vključeni v določene ravni vzgojno- izobraževalnega sistema. V šolskem letu 2002/2003 je bilo v vzgojno- izobraževalni sistem vključenih 1.9000 romskih otrok in učencev, vendar se ocenjuje, da okoli tretjina romskih otrok ni bila nikoli vključena v katero od oblik vzgoje in izobraževanja.

Cilj:

Temeljni cilj vzgoje in izobraževanja romskih otrok na Hrvaškem je zagotavljanje enakih možnosti, ne diskriminacija, de segregacija, preprečevanje družbene marginalizacije, spodbuda za družbeno integracijo Romov ob spoštovanju pravic manjšin in pravice na enakost in podobno.

B. Osnovnošolsko izobraževanje

V letu 2002/ 2003 je bilo v osnovnošolsko izobraževanje vključenih 1500 romskih učencev v 30. šolah.

Ker je neznanje hrvaškega jezika največji problem pri vključevanju romskih otrok v osnovno šolo, Romi na Hrvaškem pa ne govorijo enotnega romskega jezika, ki bi se ga učitelji lahko naučili, se v šole kot pomoč učitelju razrednega pouka uvajajo sodelavci- pomočniki, ki poznajo romski jezik, ki ga govorijo romski otroci na tej šoli. Sodelavci- pomočniki sodelujejo s skupinami učencev romske narodne manjšine od prvega do četrtega razreda osnovne šole, kot pomoč učencem v procesu socializacije in učenja v skladu z rednim učnim načrtom in programom.

Sodelavci- pomočniki so praviloma prebivalci naselij ali pa dobro poznajo naselja iz katerih prihajajo romski otroci, s katerimi delajo, imajo najmanj srednjo strokovno izobrazbo, ter ob dobrem znanju hrvaškega jezika obvladajo tudi romski jezik okolja, ki ga govorijo romski otroci.

Problemi na tem področju so še vedno veliki, kljub velikim naporom, ki so bili zadnja leta vloženi v vključevanje romskih otrok v redno šolanje. Romi vztrajajo pri vključevanju romskih otrok v razrede skupaj z drugimi otroci, kar včasih starši teh otrok težko sprejemajo, zlasti zaradi pomanjkljivega predznanja romskih otrok.

Priloga IV projekt »Mri buti« - Moje delo

Gorazd Weiss, Avstrijski znanstveni inštitut / Aso -Ljubljana
IZVAJALEC: KARITAS EISENSTADT v sodelovanju z društvom ROMA – Društvo za napredek Romov (svetovalna funkcija)

Projekt poteka v okviru iniciative EU EQUAL – Boj proti rasizmu in diskriminaciji na delovnem mestu. Iniciativa EU – EQUAL ni namenjena samo Romom ampak tudi drugim socialno izključenim skupinam.

Link: www.equal-noe-lak.at

Udeleženci:

60 udeležencev (51% žensk in 49% moških)

Dolgoročni cilj projekta je, da Romom skozi priložnostno delo omogočijo, da opravljajo delo za katerega menijo da ga zmorejo opravljati. Sami odločajo tudi o tem koliko časa bodo delali. (torej kaj, kako in koliko časa)

Eden izmed pomembnih sestavin projekta je prostovoljnost, kar pomeni, da se lahko brezposelni Romi v projekt vključijo na prostovoljni bazi. Sicer gre za sodelovanje z Zavodom z zaposlovanje, vendar tisti, ki se ne vključijo v projekt ne izgubi socialne pomoči v času brezposelnosti.

Financiranje: (50% EU, 50% Ministrstvo za gospodarstvo in delo Republike Avstrije)

Informacije (zaposlovanje in izobraževanje Romov)

[http:// www.ida-equal.at](http://www.ida-equal.at)

<http://romani.uni-graz.at/romani/>

<http://romani.uni-graz.at/rombase/>

<http://romani.uni-graz.at/romlex>

<http://www.vanishingvoices.org/>

<http://languageserver.uni-graz.at/>

Ga. Keindl: f.keindl@eisenstadt.dentes.at

Priloga V Seznam udeležencev

VII. VIRI

Djurić, Rajko: Od legende do stvarnosti, Cigani sveta, Nebojša-Bato Tomašević i dr Rajko Djurić, Jugoslovenska revija, Beograd,1988;

E Romane Džuvlja Šaj/Romske ženske to zmoremo/Roma Women Can Do it, Regionalni projekt Delovne skupine Pakta stabilnosti za enakost spolov v Sloveniji, Regional project of Stability Gender Task Force, Poročilo/ Report, Slovenija 2003;

Gašperšič, Meta: »Romski problem mora prepoznati država«, Sobivanje, Javna predstavitev mnenj o romski problematiki, Novo mesto 2004;

Gerhard Baumgartner – Florian Freund, Roma Policies in Austria, the European Union and Beyond, Wien 2003

Green Paper: Equality and non-discrimination in an enlarged European Union, Commission of the European communities, Brussels,(28. 5. 2004)

Halbreiner, Heimo, Po sledih protestantov, Judov, Romov in Slovencev v Radgoni in okolici, znanstvena zbirka Pavlove hiše, 2003;

Horvat, Jožek - Muc, Kronološki pregled aktivnosti Zveze Romov Slovenije od 2000-2004, Romano them, št. 20, maj 2004, str 7-12;

Klopčič, Vera (ur.), Polzer, Miroslav (ur.) Izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi : izziv za manjšinsko pravo : zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11. - 12. aprila 1997. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 1999;

Klopčič, Vera (ur.). Polzer, Miroslav (ur.). Evropa, Slovenija in Romi : zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2003, str. 400;

Liegeois, Jean-Pierre Liegeois and Gheorghe, Nicolae, Roma/Gypsies: A European minority, MRG, 1995;

Novak-Lukanovič, Sonja (ur.), Klopčič, Vera (ur.) : Romi na Slovenskem, Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 1991;

Olivera Mirković, Društvo zaveznikov mehkega pristanka, 2004, Krško

Opportunities and limits, the Roma community in Hungary at the Millenium, Budapest 2002

Roma and Statistics, Starsbourg 2000

Sardelič, Agata »Eksperimentalni delovno- izobraževalni Romski center v Romskem naselju Kamenci v občini Črenšovci : Drom/ Pot«, v: Zbornik referatov z mednarodnega simpozija o položaju Romov v državah Vzhodne in Srednje Evrope, 2003, str. 22-24;

South East Europe Regional Project to Promote Employment Opportunities for Roma, Training workshop for the staff of local employment services working with Roma jobseekers WORKSHOP II – CROATIA,Čakovec, 27–29 May 2002.

Šircelj, Milivoja, Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije, Popisi 1921-2002, Statistični urad Republike Slovenije, Posebna publikacija, Ljubljana 2003;

Toš, Niko (ur.), Vrednote v prehodu II, Slovensko javno mnenje 1990-1998, Ljubljana 1999.

Dokumenti

Skupni Memorandum o socialnem vključevanju (JIM- Joint Inclusion Memorandum), december 2003

Nacionalni akcijski načrt o socialnem vključevanju (NAP/vključevanje), 2004-2006, julij 2004

Nacionalni akcijski program zaposlovanja 2004 (NAP 2004), september 2004

VIII. POVZETEK

Na evropski ravni so se že izoblikovali mednarodni standardi in postopki za vključevanje ranljivih skupnosti, zlasti Romov, ki temeljijo na mednarodnopravnem varstvu človekovih pravic in na dejavnostih za odpravo predsodkov, ksenofobije in rasnega nasilja. V okviru projekta »Romi v procesih evropske integracije/razvoj modelov izobraževanja in usposabljanja Romov za povečanje rednega zaposlovanja« smo posredovali informacije o mednarodnih standardih zlasti na področju odprave diskriminacije in na področju vključevanja romske skupnosti v izobraževanje in zaposlovanje. V projektu smo predstavili nekatere pozitivne izkušnje iz sosednjih držav, ki so pomembne za proces izoblikovanja najustreznejših modelov izobraževanja in usposabljanja za povečanje rednega zaposlovanja Romov v Sloveniji.

Številne študije in poročila mednarodnih organizacij, nevladnih organizacij in strokovnih ustanov v Sloveniji navajajo, da je položaj Romov na področju zaposlovanja še vedno slab ter opozarjajo na dejstvo, da večina nezaposlenih Romov nima niti dokončane osnovne šole. V Novem mestu sta bili organizirani dve mednarodni delavnici z namenom izboljšati vključevanje romske skupnosti in prispevati k boljšemu medsebojnemu razumevanju med romsko skupnostjo in večino. Udeleženci delavnic so bili domači in tuji strokovnjaki, uslužbenci lokalnih zavodov za zaposlovanje, predstavniki romske skupnosti, predstavniki centrov za socialno delo, predstavniki državnih in lokalnih oblasti ter nosilci projektov. Na prvi mednarodni delavnici v letu 2001 v okviru regionalnega projekta Sveta Evrope za povečanje zaposlitvenih možnosti za Rome v državah Srednje in Vzhodne Evrope so bile sprejete nove pobude za izboljšanje položaja Romov na področju zaposlovanja. V skladu s priporočili delavnice so na dveh območnih enotah zavodov za zaposlovanje zaposlili dva romska koordinatorja/ svetovalca/ z namenom spodbujanja vključevanja Romov in za izboljšanje medsebojnih stikov, to je na območnih enotah zavoda za zaposlovanje v Novem mestu in v Murski soboti, kjer prebiva večji del tradicionalno naseljenih Romov v Sloveniji.

Na delavnicah so bila sprejeta priporočila za oblikovanje posebnega sklada za spodbujanje nadaljnjega izobraževanja Romov v Sloveniji, za spodbujanje samo zaposlovanja Romov, za prednostno zaposlitev Romov, ki so dokončali usposabljanje ali dokončali višji stopnjo izobraževanja itd.

Rezultati projekta CRP »Romi v procesih evropske integracije/razvoj modelov izobraževanja in usposabljanja Romov za povečanje rednega zaposlovanja« so: vzpostavljanje, ohranjanje in razvijanje mreže na tem področju, prispevek k izboljšanju položaja romske skupnosti na področjih, ki so ključna za stabilno in dolgoročno sodelovanje med romsko skupnostjo in večino v Sloveniji ter za spodbujanje identitete romske skupnosti v Sloveniji.

IX. SUMMARY

Based on the international human rights approach and activities for elimination of prejudices, xenophobia and racial violence, recently some international standards were established at the European level for social inclusion of vulnerable groups, particularly Roma. Within the project “Roma in the process of European integration/ development of models for education and professional training of Roma for increasing of regular employment ” we disseminated information on the international standards, focusing on the areas of employment, education and fight against discrimination. Some positive experiences and recent developments in the neighbouring countries are presented in the report, which are relevant for the process of shaping the appropriate models for professional training and employment of Roma in Slovenia.

Various studies and reports of international organizations and national NGO indicate that the position of Roma communities in Slovenia in the field of employment remains insufficient and that majority of unemployed Roma did not finish even elementary school. Two workshops were held in the area of Novo mesto, where the Roma community resides, in order to promote social inclusion and to improve mutual understanding in the area. Participants were national and international experts, representatives of Roma communities, representatives of local employment services, representatives of social care services, representatives of authorities and some project managers. At the first workshop, which was organized in the year 2001 within the regional /Council of Europe/ project aimed to improve the employment possibilities for Roma in the countries of Central and Eastern Europe, important practical initiatives were endorsed aiming to improve efficiency of the work of local employment services. In order to promote Roma integration and to facilitate mutual contacts, after the workshop, two local employment offices employed two Roma as coordinators/ consultants /. They were appointed in the areas of Novo mesto and Murska Sobota, where the majority of traditionally settled Roma in Slovenia live.

Specific recommendations were adopted: to create special funds for supporting further education of Roma in Slovenia, to support self-employment of Roma, to give employment priority to Roma who have successfully concluded their professional training or have obtained higher levels of education etc.

Results of the project “Roma in the process of European integration/ development of models for education and professional training of Roma for increasing of regular employment ” are establishing, maintaining and strengthening the network in the field, and contributing to the improvement of the position of Roma in the fields which are crucial for stable and long term co-existence among Roma and non Roma community in Slovenia, and for promotion of the identity of Roma.